

Het opschrift en datering op derde schildje is:

DE GEMEN GILDBRORS V. MANDMAKER
GILDT OM. 'T. ONTHOVEN HEBBEN VEREERT
DESE CRON S IACOPKERCK OM. 'T ANSCHOV-
WEN 1632.

Deze tekst is door Arnold de Haan als volgt
vertaald in hedendaags Nederlands:

*Ter herinnering ("onthouen") aan de gemeen-
schappelijke (verenigde) gilde-broeders van
het mandenmakersgilde
Zij hebben met deze kroon de St. Jacobskerk
vereert zodat iedereen die kan zien ("om 't
anschouwen") 1632.*

In zijn boek, gepubliceerd in 1882, schrijft Jhr.
Mr. Theodorus van Riemsdijk dat de koperen kroon
met de drie kroonschilden nog aanwezig was in de
Jacobikerk. In dat jaar werd er ook begonnen met de
restauratie van de Jacobikerk. De mandenmakers-
kerkkroon werd toen vervangen en de drie kroon-
schilden werden in 1884 door het Kerkbestuur van
de Jacobikerk geschonken aan het Centraal Museum
in Utrecht.

De plaats waar deze kroonschildjes waren bevestigd
op de kerkkroon is te zien op de hiernaast staande
foto (juist boven de bovenste lampjes).

Staken en vlechten¹

Idde Lammers

Het Zuid-Hollands Landschap beheert in de Vijfheerenlanden zo'n 40 hectare hakhoutgriend. Veel van deze grienden zijn de afgelopen jaren in het kader van een grote ruilverkaveling aan het Zuid-Hollands Landschap overgedragen. Veelal in vervallen staat. Met vereende krachten zijn de belangrijkste hakhoutgrienden weer in oude glorie hersteld. Het was een gigantische klus om dit unieke stuk cultuurhistorie voor de streek te behouden. Maar is de toekomst van de eeuwenoude griendcultuur ook zo rooskleurig?

De Vijfheerenlanden is een landschappelijk zeer aantrekkelijke en waardevolle streek. Er zijn nog veel plekken te vinden waar de kleinschalige landschapselementen zich als parels aan een ketting aaneenschakelen. Neem de omgeving van de Diefdijk. Wie vanuit Leerdam over de dijk richting Schoonrewoerd rijdt of wandelt ziet plekken waar de tijd heeft stilgestaan. Moerasgebiedjes, bloemrijke graslanden, pittoreske boerderijen, hoogstamboomgaarden, populierenbosjes, rietlandjes en griendpercelen lossen elkaar af. Schapen grazen op de dijk, reeën struinen van weide naar bosje en op ieder paaltje loert een buizerd naar een smakelijke hap.

Hoogtijdagen

Het is een landschap om trots op te zijn. En zo voelt het Zuid-Hollands Landschap dat ook. De Vijfheerenlanden is een uniek stuk Zuid-Holland. Voor een belangrijk deel is dit te danken aan de griendcultuur waar de streek van oudsher om bekend staat. Het hoogtepunt van de griendcultuur lag tussen de jaren 1850 en 1950. In deze periode ontwikkelde de handel en nijverheid zich in snel tempo. Er was veel vraag naar verpakkingsmaterialen. De knotwilgen langs de erven en sloten konden in die tijd niet meer aan de vraag naar wilgentenen voldoen. De zaken werden grootschaliger aangepakt. In de drassigste en ver van de boerderijen afgelegene stukken grond werden grienden aangeplant. Tegelijkertijd werden brede en diepe sloten naar de nieuwe grienden gegraven om de 'oogst' naar de openbare weg te kunnen varen. De grienden werden afhankelijk van de vraag om de twee of drie jaar gehakt. Het hout ging voor het grootste deel naar de hoepelmakerindustrie. De hoepels gaven aan houten vaten hun stevigheid. Ook werd het hakhout gebruikt voor het beschermen van de oevers. Tevens was er in die tijd veel vraag naar eenjarig snijhout. Streekbewoners vlochten van de flexibele wilgentenen manden en korven.

Nut verloren

Honderd jaar lang hadden de boeren de streek zo een aardige bijverdienste. In de winter-maanden was

er toch niet zoveel werk op de boerderij, dus grepen zij het hakwerk met beide handen aan. Een paar jaar na de Tweede Wereldoorlog daalde de vraag naar griendhout sterk. Andere verpakkingsmaterialen namen de overhand. De griendteelt had zijn grootste nut verloren en talloze percelen werden omgezet in grasland. In 1949 zette het Zuid-Hollands Landschap haar eerste stap om de teloorgang van de griendcultuur een halt toe te roepen. In de polders Bolgerijen-Autena werden enkele griendpercelen aangekocht. In de decennia die volgden, kwamen daar vele percelen bij. Rond de eeuwwisseling beheerde het Zuid-Hollands Landschap zo'n 150 hectare griend. In 2002 was dit ineens zo'n 100 hectare minder. Door een provinciegrenscorrectie moest Bolgerijen-Autena overgedragen worden aan het Utrechts Landschap. Op dit moment hakt het Zuid-Hollands Landschap 40 hectare griend in een drie- of vierjarige cyclus. Dit is een intensieve klus waarbij nog altijd veel handwerk komt kijken.

Met een scherpe hakbijl worden wilgentakken tot een dikte van zeven centimeter in een klap afgehakt. Is de stobbe van zijn uitlopers ontdaan, dan verzamelt de hakker de takken en draagt ze naar de rand van het perceel. Meestal bindt hij de takken bijeen tot bossen. Af en toe laat de griendwerker een mooie rechte staak op het perceel achter. Deze wordt aan het einde van de klus op een kale plek in de grond gestoken om weer uit te groeien tot een nieuwe wilg.

Broedvogels

Binnen een griendperceel van het Zuid-Hollands Landschap staan altijd wilgen uit verschillende haktstadia. Hier is bewust voor gekozen. Ook al is het efficiënter om in één seizoen alle bomen op een perceel te kappen. Sommige vogels willen echter alleen in een bepaald stadium in de driejaarlijkse cyclus in een griend broeden. Dit is gebleken uit onderzoek van René Garskamp, terreinbeheerder van het Zuid-Hollands Landschap en beheerder van vogelringstation Leerdam. Samen met collega vogelringer André van der Berg doet hij jaarlijks onderzoek naar de vogelstand in een griendperceel in Schaayk. De onderzoekers kregen hierdoor een goed beeld welke vogels in welke stadia in de griend verblijven. Uiteraard werden de gevangen en geringde vogels meteen weer losgelaten. Grasmussen bijvoorbeeld, houden van openheid. Zij broeden alleen in grienden die net gehakt zijn. Ook de blauwborst is een soort die het vooral goed doet als de begroeiing nog niet zo heftig is.

De soort liep in het onderzoeksgebied terug van negen vangsten in het eerste jaar tot één vangst in het derde jaar van de hakcyclus.

De sprinkhaanzanger is een vogel die een teruggetrokken leven leidt in de dichte onderbegroeiing van de vochtige grienden. In het eerste jaar is het er te kaal en in het derde jaar is de onderbegroeiing te beperkt door het dichte kroondak van de wilgen, die de massale ondergroei beperkt. In het tweede jaar van de hakcyclus vingen René en André tien sprinkhaanzangers, tegen nul een jaar later.

De kleine karekiet is de vierde vogelsoort met veel

¹ Dit artikel is overgenomen uit het tijdschrift 1-2009 van de Stichting Het Zuid-Hollands Landschap.

noten op zijn zang. De tweejarige griend heeft zijn voorkeur door de massale aanwezigheid van overjarig riet. Je ziet bij deze soort een mooie golfbeweging in de aantallen. In het eerste jaar 21 vogels. Dit waren jonge vogels die op het jonge riet afkwamen. Het tweede jaar werden 41, vooral oude vogels gevangen. In het derde jaar liep het aantal vangsten terug tot negen. De aanwezigheid van deze soorten maakt duidelijk dat het in stand houden van hakgrienden van groot belang is voor de natuur.

En dat door de variatie in de hakcyclus binnen een perceel, bepaalde soorten voor het gebied behouden blijven.

Biogascentrale

Ruim een halve eeuw geleden verdienden de griendwerkers in de Vijfheerenlanden nog een schamele boterham met hakken en verkopen van de wilgentenen en –takken. Toen dit niet meer rendabel was, legden zij er massaal het bijltje bij neer. Het Zuid-Hollands Landschap pakte de (werk) handschoen op. Door een beheerssubsidie en de verkoop van het hout, was het beheren van deze cultuurhistorisch waardevolle landschapselementen nog net te doen.

✂ Ruim een halve eeuw geleden verdienden de griendwerkers in de Vijfheerenlanden nog een schamele boterham met hakken en verkopen van de wilgentenen en –takken.

De laatste jaren is dit een stuk lastiger geworden. De afzetmarkt voor griendhout is inmiddels tot een historisch dieptepunt gedaald. De afgelopen decennia werden de bossen griendhout steevast door Rijkswaterstaat afgenomen voor het verstevigen van waterkeringen.

Tegenwoordig wordt steeds vaker gekozen voor het gebruik van worteldoek. Het Zuid-Hollands Landschap betreurt deze ontwikkeling. Het toepassen van griendhout bij waterwerken is veel duurzamer dan het verweken van worteldoek in oevers, dijken

en strekdammen. Daarnaast verlaagde de verkoop van griendhout de beheerskosten van de griendpercelen. In de Vijfheerenlanden liggen momenteel torenhoge stapels griendhout te wachten op een onzekere toekomst. Meest waarschijnlijke optie is, dat de bundels verdwijnen in de biogascentrale in Cuijk. Maar stiekem hoopt het Zuid-Hollands Landschap dat er met de overheid afspraken gemaakt kunnen worden over de afzet van het griendhout ten behoeve van de waterwerken. Zo behoudt het hout de functie die het eeuwenlang heeft gehad en draagt de overheid met meer dan alleen een beheerssubsidie bij aan het behoud van een cultuur-historisch landschap.

Grasmus.

Kleine karekiet.

Zij hingen hun harp aan de wilgen

Pieter A. Kerkwijk¹

Voor deze zwerftocht naar een brokje 'bijna' waardsverleden hebben wij de Lek- en Lingeroute gedeeltelijk gevolgd. Begeleid door een mooie najaarsdag met fraaie vergezichten, die de mens zijn kleinheid duidelijk doet gevoelen, rijden wij door de bekende Lekdorpen richting Nieuwpoort. Maar dit historieke vestingstadje is niet ons einddoel. Nee, deze zwerftocht, die ons zal terugvoeren naar een sfeer van jaren terug, voert ons verder. Ná Nieuwpoort volgen Langerak, Tienhoven en Ameide. Wanneer men de Lekdijk volgt en de dromerige dorpjes onderaan de voet van deze slingerende dijk onder het oog ziet voorbijglijden met hier en daar wat huizen van onze tijd, maar voor de rest statige boerderijen en z.g. grutterswaren winkels (waar helaas de dorpsjeugd voor 5 centen zoals in grootvaders tijd, niet veel meer zal kunnen kopen) dan bekruipt je 't gevoel dat hier (soms) de wereld ophoudt. Je droomt wat voor je uit. Op de Lek varen een paar boten en verder zie je de boerderijen aan de Lekdijk in de Krimpenerwaard. Je komt terug in die tijd, wanneer je vrij krachtig moet remmen voor de bus van het streekvervoer, die vanaf Utrecht op weg is naar Alblasterdam/Papendrecht. Je weet het ineens, dat ook hier mensen leven en werken. Jongen en ouden. Jongemensen met hun prille verleden. De ouderen met hun ambachten, die niet meer 'in' zijn en die, wanneer zij niet meer kunnen zullen uitsterven. Zo'n uitstervend waardsambacht is mandenmaken. Omdat ze in de omgeving van de Merwede allemaal zijn verdwenen, hebben wij erg lang en intensief moeten speuren naar nog bestaande mandenmakerijen. In de noordoostelijke uithoek van de waard, nl. in Tienhoven/Ameide vonden wij er één:

P. L. van der Leeden en Zoon, mandenmakerij, vaten- en flessenhandel.

Een rustiek dorpje is dat Tienhoven (post Ameide), met net voorbij het piepkleine gemeentehuis een kerk waar men vanaf de dijk geheel onbelet de zondagse kerkdienst zou kunnen volgen. De dijk maakt er een eerbiedige lus om zodat men als automobilist verplicht is gas terug te nemen. Een plaats voor een kerk waar je niet zo maar aan voorbij kunt gaan. Een paar honderd meter verder vinden wij de werkplaats van de mandenmaker Van der Leeden. Het is een eenvoudig vierkant gebouwtje met een Oudhollandse potkachel in het midden en daar omheen zijn vier krasse mandenmakers op vlonders ijverig bezig.

¹ Dit artikel verscheen in het boek *Grijze ambachten in de Alblasterwaard*, een uitgave van drukkerij Gebr. Verloop, Alblasterdam, 1977. Het is aangeleverd door Cor Veen, Natuurgids IVN uit Alblasterdam.

De mandenmakers begroeten ons ieder op z'n eigen wijze en blijken in het begin niet zo erg spraakzaam. Toch komt er wel wat los. Zo blijkt dat de 60-jarige baas Van der Leeden als jongen van 16 in het mandenmakersvak begon. Zijn vader Johannes stichtte het bedrijfje in 1898, toen hij amper 25 jaar oud was. Daarvoor had hij een aantal jaren in het boerenwerk gezeten. Toentertijd waren er nogal wat mandenmakerijen in Ameide/Tienhoven. Het vak werd je als kind met de paplepel ingegeven. Op de schoolbanken leerde je als het ware het mandenmaken. Andere arbeidsmogelijkheden dan in de agrarische – en vriend/mandenmakerij cultuur waren er niet veel in die tijd. Vader Johannes van der Leeden had ongeveer 30 mensen in dienst.

Vroeger maakte men veel gistmanden voor Engeland. Die gingen met honderden tegelijk per schip naar de Rotterdamse havens om daar verscheept te worden. Het was in die tijd dat zij zelf over een aantal vrienden beschikten, ofschoon het meest benodigde hout werd gekocht.

Het vriendhout dat men in de mandenmakerij gebruikt, is éénjarig wilgenhout. Vroeger- het zal u opvallen dat wij dit woord vaak gebruiken, maar wij hebben het over een ambacht dat zijn 'glorietijd' achter de rug heeft- werd gekapt rijshout per schip aan de voet van de dijk aangevoerd en verder met paard en wagen binnendijs gebracht. De laatste jaren geschiedt alles per vrachtauto... .

Voor bloemen

Volgens Van der Leeden komt er nogal wat kijken, voordat men het vak onder de knie heeft. De industrie was vroeger de grootste afnemer van de mandenmakers.

Tegenwoordig is het de bloemencultuur, die voor veel werk zorgt. Luxe artikelen zoals bijv. bloemhangers (nesten), bloembakken, wiegen en lampenkappen blijken een veel gevraagd artikel te zijn. De meeste producten zijn voor het binnenland bestemd. Vele bloembakken, grote vierkanten manden,

gaan gevuld met grondplanten-bloemen compleet naar het buitenland. De heer Van der Leeden heeft óók een lange tijd materiaal geïmporteerd ten behoeve van de ijzergieterijen. De huidige mandenmakers creëren met hun vlijtige handen op snelle wijze o.a. manden voor champagneflessen, bakken voor bloempotten en bloemphangers... .

Het éénjarig wilgenhout wordt eerst gedroogd en op schelf gezet. Tegen de tijd, dat men het denkt te gaan gebruiken, gaat het acht dagen lang in het water. Daardoor krijgt het zijn buigzaamheid terug. Is het eenmaal verwerkt (gevlochten) dan is het voor de duurzaamheid gewenst het niet meer met vocht in aanraking te brengen. Het gaat bij een goede behan-

deling een mensenleven mee.

Baas van der Leeden zegt, dat zijn werkplaats toch nog zo'n 12 ton wilgenhout per jaar verwerkt. Vroeger, zegt hij, kon men met een gerust hart van een gistmand 1000 stuks in voorraad maken. Die vlogen de deur uit. Tegenwoordig wordt veel op bestelling gemaakt... .

Mandenmaken is en blijft een zeer arbeidsintensief ambacht. Een bloempothanger van een gewone afmeting vraagt van een doorgewinterde mandenmaker zo'n 45 minuten arbeid.

Loopt dood...

Zo over het ambacht pratend, merkt Van der Leeden met enige weemoed in zijn stem op 'dat het werk wel zal blijven, maar de mandenmakers zul je met een héél groot licht moeten zoeken. De mandenmakerij loopt dood'. Daar zijn twee belangrijke redenen voor aan te wijzen. Ten eerste voelt de jeugd niets, maar dan ook niets voor het ambacht. Ten tweede valt het ambacht moeilijk te automatiseren. In Duitsland heeft men wel eens pogingen ondernomen om het e.e.a. te realiseren, maar duidelijke successen zijn nog niet geboekt. Dat men het van de oude garde nog moet hebben is duidelijk. Driekwart uur voor een bloempothanger betekent naar de huidige loonnormen e.d. dat zo'n hanger op z'n minst dertig gulden zal moeten opbrengen bij de verkoop....

Over publieke belangstelling valt niet te klagen. De mandenmakers zijn graag geziene personen op jaarmarkten en oude ambachtenfeesten, zoals het schapen(herders)feest in Ede. Ons land kent ook een mandenmakersvereniging, die nog zegge en schrijve 30 leden telt. Vroeger was dit aantal alleen al in Ameide en omgeving gevestigd... .

Eén van de mannen merkt op, dat vorige week een jongeman hem de vraag stelde, hoe oud eigenlijk het mandenmakersambacht was. 'Ik heb hem gezegd, dat het ambacht er zo lang is als de aarde bestaat.'

De jongeman had hem daarop wat vreemd aangekeken 'Tja,' zei de oude mandenmaker: 'ik ben daar niet bij geweest. Ik weet het dus niet. Datzelfde geldt ook voor ons ambacht.' Tegelijk haalt hij een oorkonde te voorschijn met het opschrift van het gildebord der mandenmakers van anno 1639, te zien in de Jacobijkerk te Utrecht. Het opschrift luidt:

*Men maakt het mandwerk
Constich, gerdich uyttegeest
Na gheen patroon of voorbeeld,
Sonder vorm of leest
Anno 1639*

Nu voor afleiding

Nu het ijs merkbaar gebroken is tussen de tot nog toe zwijgende ambachters en ons, wordt het tijd eens wat nader kennis te maken met hen. Degene, die druk

bezig is met het vlechten van bloempothangers is Marinus de Vroome. Die was 14 jaar toen hij het ambacht inging. Wel moet gezegd worden, dat hij ook nog andere werkzaamheden heeft verricht, onder andere in de bouw. Maar daarnaast is hij veelal mandenmaker geweest. Nu doet hij het voor de 'afleiding'. Gekscherend merkt hij op – bij onze vraag hoe laat de mannen beginnen- 'wie het meest last van zijn geld heeft, is veelal het eerste hier. Nou en dat ben ik niet, want meestal ben ik hier rond de klok van negen uur 's morgens hier'.

Eigenlijk geldt ongeveer hetzelfde voor zijn 75-jarige collega Piet Roth, die hard bezig is met het maken van bloempotbakken. Ook deze is vanaf zijn veertiende jaar in de mandenmakerij bezig geweest met de nodige onderbrekingen tot nu toe. De evenoude man, die in een andere hoek champagneflessenmanden maakt is Cornelis Zweeren. Op zijn elfde begonnen met een onderbreking van 30 jaar. De vierde persoon in het 'select' gezelschap is de echte standwerker en modellenontwerper, Jan van der Grijn. De bruine vlekken in zijn mondhoeken verraden, dat hij een hartstochtelijk pruimer is. Bij ons weten ook al weer zo'n zeldzaamheid. Wij zien u en ons niet direct de dag vandaag een grote pruim achter de kiezen stoppen. De heer Van der Grijn is er op z'n twaalfde aan begonnen en is er 25 jaar uitgeweest. Hij heeft o.a. in de wegenbouw gezeten in de Kinderdijk. Hij is de man, die veel jaarmarkten e.d. bezoekt.

Het was overbodig de vraag te stellen 'hoe men eigenlijk in dit ambacht verzeild geraakt was?' De vaders kenden het vak en de jongens konden géén betere toekomst kiezen, dan in de mandenmakerij te gaan werken. Daar zat brood in... !

Mandenmakerij Van der Leeden drijft dus alleen nog maar op de gratie van deze vier nijvere AOW-ers. Worden zij ziek, dan ligt de mandenmakerij plat. Een helaas wankele toekomst.

Dat de mannen het voor hun plezier deden, was tegen theetijd goed te merken. Piet Roth trok zijn kiel aan en ging in het bejaardenhuis thee drinken. Cornelis Zweeren zag de lucht betrekken en dacht, dat het wel eens goed vissen vangen kon worden en vertrok met hengel en schepnet. Van de twee overige hebben we tijdens het koffiedrinken afscheid genomen.

'Gij hebt toch géén haast?' Het was een vraag aan ons, die ons terugvoerde naar het verleden. Terug naar de tijd, dat er nog volop mandenmakers waren. De tijd, dat er nog tien uur per dag in de mandenmakerij werd gewerkt. Het laatste mag géén verheugend feit zijn, maar dat het ambacht 'mandenmaker' op de drempel staat om voorgoed geschiedenis te worden, is wel duidelijk.

Op de terugreis van deze zwerftocht zijn we er lang over doende geweest. Zou er nu geen enkele lagere technische school in onze waard zijn, die eventueel aan belangstellende leerlingen de gelegenheid wil bieden iets van het vak te leren?

Die gedachte liet ons niet los. Het moet toch mogelijk zijn dit ambacht voor ons nageslacht te bewaren?

De teelt van griendhout in de Vijfheerenlanden

Ir. W.D.J. Tuinzing¹

In enkele gebieden van de Vijfheerenlanden is de griendteelt van betekenis. Onder deze cultuur moet worden verstaan de teelt van wilgenhakhout, waarbij de loten, die zich uit struiken ontwikkelen, op gezette tijden door snijden of hakken worden geoogst.

Vormen van griendteelt

Het hout der snijgrienden, dat telken jare of om het andere jaar wordt gesneden, vindt toepassing voor vlecht en binddoeleinden. Uit het gewas der hakgrienden, dat om de drie of vier jaar wordt gehakt, snoeit men hoepstokken en bonenstaken, palen en latten, stoelenhout, stelen en stek. Ook het afval van deze oogst brengt in de vorm van Hollands rijshout, gebezigd met wat zwaarder hout, zoals palen en latten, bij de uitvoering van waterwerken, enig geld op.

De streek in kwestie, begrensd door Lek, Diefdijk, Linge, Zederik en Oude Zederik, omvat de gemeenten Lexmond, Leerdam, Vianen, Hagestein, Kedichem, cop, Schoonrewoerd, Arkel de twee gemeenten echter de oppervlakte betreft, die hieromtrent werden in de verzameld ten behoeve van van het Staatsbosbeheer, grienden van snijgrienden Aan de hand dezer gegevens nieuw een onderzoek oppervlakte in en ditmaal van Zuiderzeewerken, bij onderscheid werd gemaakt en voorts tussen waarden, Bovendien werd gelet op de

De streek in kwestie, begrensd door Lek, Diefdijk, Linge, Zederik en Oude Zederik, omvat de gemeenten Lexmond, Leerdam, Vianen, Leerbroek, Everdingen, Hagestein, Kedichem, Nieuwland, Hei- en Boeicop, Schoonrewoerd, Arkel en Meerkerk.

nen, Leerbroek, Everdin-Nieuwland, Hei- en Boei-en Meerkerk, laatstgenoem-slechts gedeeltelijk. Wat met griendhout beteeld is, jaren 1938-1942 gegevens de afdeling Bodemstatistiek waarbij echter geen hak-werden onderscheiden. vens stelde men in 1949 naar de met griend bezette van de zijde van de Dienst welke gelegenheid wel tussen hak- en snijgrienden voor en na 1940 aangelegd. toestand van de grienden.

Van de kant van laatstgenoemde dienst merkt men op, dat aan de verzamelde cijfers slechts een betrekkelijke waarde moet worden toegekend. De oppervlakte griendhout is inmiddels trouwens verder afgenomen en dit proces zal zich nog wel voortzetten. Van de oppervlakte, die voor de jaren van 1938 tot 1942 werd vermeld, n.l. omstreeks 550 ha, was in 1949 ongeveer 470 ha overgebleven. De uitgestrektheid griend, die sedert 1940 werd aangelegd, bleek uiterst gering te zijn en de oppervlakte snijgriend bedroeg slechts plm. 8 ha. Het zijn hier dus vrijwel uitsluitend hakgrienden en deze worden in het onderhavige gebied als regel om de drie jaar gekapt. Een onderzoek naar de kwaliteit leerde, dat van de grienden in de Vijfheerenlanden en de omgeving daarvan slechts 28% in goede, 54% in matige en 18% zelfs in slechte toestand verkeert.

De verdeling van de oppervlakte van griend over de gemeente in de Vijfheerenlanden blijkt uit het staatje op de volgende bladzijde. Tevens zijn cijfers opgenomen omtrent de oppervlakte, die van elk dezer gemeenten binnen bedoeld gebied is gelegen.

Centra van de griendcultuur

Binnen de Vijfheerenlanden zijn de grienden weinig gelijkmatig verspreid. Ze komen vooral voor aan weerszijden van de Autenasekade, de Bolgerijsekade en de Lakerveldse Molenkade, alsmede op Scherperswijk. Zijn het weliswaar in het algemeen geenszins de laagst gelegen gedeelten, voorheen zou de afwatering van met griendhout bezette gebieden toch veel te wensen overgelaten hebben en dit zou ook de verklaring kunnen zijn van de schaarse bewoning, die polders als De Biezen, Autena en Bolgerijen kenmerkt. Het zijn dan ook de moeilijk toegankelijke percelen, afgelegen ten opzichte van de woonkernen Vianen, Hagestein, Everdingen, Lexmond, Schoonrewoerd en de streekdorpen Lakerveld, Hei- en Boeicop en Zijderveld. Eens waren het de hooilanden, reeds lang in het bezit van heren, in de steden woonachtig, of in de jaren waar het hier om gaat dankzij publieke verkopeningen in handen van dezen gekomen. Namen als Dresselhuys, Mijnlief, Ver Loren van Themaat, Dubois, van Diggelen worden in dit verband genoemd. In beheer bij deze landeigenaren kon, voor het in gebruik komen van kunstmest, van enige bemesting der landerijen geen sprake zijn, zodat waarlijk als slecht gekwalificeerde gronden in griend werden gelegd.

¹ Rijkslandbouwuconsulent voor de Griend- en Rietcultuur te Utrecht. Dit rapport verscheen in maart 1951.

Gemeente	In 1949 met griend beteelde oppervlakte in ha	Totale oppervlakte in ha, binnen de Vijf- heerenlanden gelegen	Oppervlakte griend in % van de totale op- pervlakte
Lexmond	102	2203	4,6
Leerdam	14	1767	0,8
Vianen	194	1616	12,0
Leerbroek	4	1137	0,4
Everdingen	43	1079	4,0
Hagestein	38	1028	3,7
Kedichem	2	999	0,2
Nieuwland	1	989	0,1
Hei- en Boeicop	41	932	4,3
Schoonrewoerd	29	927	3,1
Arkel	1	250	0,4
Meerkerk	2	210	0,9
Totaal	471	13137	3,6

Een gedeelte als Scherperswijk stond al heel ongunstig bekend. Wat hun in de loop der jaren nog in handen kwam, zal al niet veel minder stiefmoederlijk bedeed zijn geweest, gezien de veelal ongunstige ligging daarvan ten opzichte van de boerderij, waartoe het toekomstige griendland behoord had. Ongetwijfeld zal ook het feit, dat in Vianen en Ameide de hoepmakerijen gevestigd waren, er toe bijgedragen hebben, dat juist niet ver daarvandaan het griendbezit werd uitgebreid.

Eisen, die het griendhout stelt.

Griendhout is een merkwaardig gewas. Ook daar, waar de doorlatendheid van de bodem en de afwatering te wensen overlaten, kan nog met goed gevolg hakhout worden geteeld. Zelfs een geregelde of ongeregelde overstroming van het terrein met zoet water gedurende niet te lange tijd vormt geen overwegend bezwaar voor het welslagen van deze cultuur, mits men voor het aanbrengen van voldoende greppels in het belang van een snelle afvoer van het water zorgdraagt. Overstroming kan in verschillende opzichten zelfs nuttig zijn.

Voorts bezit griendhout een opmerkelijk vermogen om voedingsstoffen te onttrekken ook aan die gronden, die naar landbouwkundige begrippen een slechts gering gehalte aan fosforzuur, kali en kalk bezitten, zoals bij vrijwel alle grienden binnen onze dijken het geval is.

Van een en ander getuigt de lange levensduur zelfs van betrekkelijk laaggelegen hakgrienden op hele zware grond, zonder dat ooit van enige andere bemesting dan die met modder uit sloten en greppels sprake is ge-

weest. Men houdt wel rekening met een levensduur van een veertig jaar, doch tal van grienden zijn veel en veel ouder. In het laatste geval treft men niet zelden elzen tussen het griendhout aan.

In het bijzonder de dikte van de kleilaag zou op een en ander van invloed kunnen zijn. Men ziet gaarne een dikke laag klei. Venige grond rekent men

*Griendwerker
Jo de Groot uit
Ameide.*

ongeschikt voor de teelt van griendhout te zijn. De polder De Biezen zou best hout leveren, zwaar van gewicht. Ook de stokken uit de polder Autena staan heel gunstig bekend. De polder Bolgerijen wordt in dit opzicht minder geroemd. Het griendhout uit Heicop zou nog weer minder goed zijn. Het oordeel van verschillende deskundigen is echter niet gelijklopend.

Men is van mening, dat de betere afwatering, die in de loop der jaren tot stand is gebracht, ook de groei van het griendhout ten goede is gekomen. Voorzover dit het zomerpeil betreft, kan dan ook niet zozeer van tegenstrijdige belangen van griendtelers en veehouders worden gesproken. Het streven het winterpeil te verlagen, vindt in eerstbedoelde kringen minder waardering. Men wijst in dit verband op de betekenis van goed gevulde sloten voor de afvoer der voortbrengselen per schouw. Het zijn stikteen, bij het dunnen van het eenjarig gewas verkregen, de bonenstaken, de latten, het rijshout en het hoephout. Het laatste wordt veelal nabij de kade in het water gezet en aldaar geschild. Waar de gelegenheid daartoe bestond, werd in de winter het hoephout, dat men ongeschild verwerkte, alsmede het rijshout naar het Zederikkanaal, later het Merwedekanaal, gevaren van waaruit een en ander de reis te water kon voortzetten. Een gedeelte van het schilbare hout werd reeds nabij de gemalen aldaar geplaatst. Naarmate de behoefte aan vervoer per auto groter wordt, gaat men het bezwaar van de moeilijke toegankelijkheid van verschillende polders met hun smalle wegen ook in de griendwereld in sterkere mate gevoelen.

Ontwikkeling van de griendteelt.

Griendhout zal wel steeds een belangrijk hulpmiddel in de menselijke samenleving van Holland zijn geweest, niet het minst bij de verdediging tegen verschillende vijanden. Men denke aan de toepassing van tuinen, horden en rijshout. Tot een ware teelt zal men slechts geleidelijk aan gekomen zijn.

'De Tegenwoordige Staat' van 1749 vermeldt voor dit gebied griendteelt noch hoepelmakerijen.

Van der Aa's 'Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden', dagtekenend van 1848, rept er al evenmin van. Wisboom van Giessendam antwoordt in 1877 op een prijsvraag van de Hollandsche Maatschappij van Landbouw, uitgeschreven op verzoek van de afdeling "Vianen en Omstreken" en luidende "Eene volledige beschrijving van de teelt

Nederland en het naburige een belangrijk onderdeel van andere de Vijfheerenland- Witkamp's 'Aardrijkskundig van 1895 maakt ten aanzien van van hoepelmakerijen, ech- inlichtingen, ter plaatse inge- 1830 Vianen reeds een grote hoephout uit de Vijfheerenlan-

✂ De economische crisis van omstreeks 1932 heeft aanleiding gegeven tot het rooien van tal van oude hakgrienden.

van griend- en teenhout in Vlaanderen'. Hij spreekt van de landbouw en noemt onder den.

Woordenboek van Nederland' de Vijfheerenlanden melding ter uitsluitend te Vianen. Uit wonnen, blijkt dat omstreeks hoepelmakerij bezat, die haar den betrok.

Een sterke uitbreiding van de griendcultuur zou evenwel uit het einde van de vorige eeuw en het begin van deze eeuw dagtekenen en zowel de landbouwcrisis van 1880 als de stijgende vraag naar hoephout voor de vervaardiging vooral van grauwe, dus ongeschildde hoepels voor pakvaten heeft deze ontwikkeling begunstigd. Het op grote schaal poten van hakgrienden heeft voortgeduurd tot in de eerste wereldoorlog. Nadien is hier van aanleg weinig sprake meer geweest en de economische crisis van omstreeks 1932 heeft aanleiding gegeven tot het rooien van tal van oude hakgrienden, waarvoor nauwelijks nieuwe in de plaats zijn gekomen.

Voor zover hierna nog grienden werden aangelegd, waren het vrijwel overal in den lande snijgrienden, die telkenjare een oogst van betrekkelijk grote waarde opleveren. Het feit, dat in die jaren een nieuwe selectie van griendhout met groot aanpassingsvermogen in gebruik kwam, heeft daartoe bijgedragen.

Griendteelt aantrekkelijk voor landeigenaren.

Vooral grasland, dat in slechte bemestingstoestand verkeerde, bracht den verpachter omstreeks 1900 weinig of niets op. Menigmaal kon voor hooigras zelfs geen koper worden gevonden. Dit was voor tal van landeigenaren, veelal in de stad woonachtig, aanleiding om tot aanleg van grienden over te gaan. Dankzij de aanwezigheid van griendopzichters kon zelfs de stedeling door middel van griendteelt, inplaats van verpachter van vrijwel waardeloos hooiland, ondernemer van een bloeiend griendbedrijf worden, dus behalve pacht ook ondernemingswinst genieten en dit zonder in bezit te zijn van bedrijfsgebouwen, werktuigen of gereedschappen. Een verspreide ligging van de bezittingen leverde geen bezwaar op.

Tegenover het bovenstaande moet worden gesteld, dat de aanleg van grienden kostbaar is en de grond, als de griend eenmaal versleten is, met zware stobben bezet, vervuild en als gevolg van een ware rooibouw in uitgeputte toestand achterblijft. Voorts dient men niet uit het oog te verliezen, dat de hoge kosten van aanleg en rooien een belemmering vormen om snel op veranderingen in de prijs van het griendhout in te gaan door wijziging van de hiermee betaalde oppervlakte. Mede als gevolg daarvan is de geldelijke opbrengst van griendhout aan betrekkelijk grote schommelingen onderhevig. Bedenkt men tenslotte, dat, afgezien van de stikteen, bij hakgrienden slechts om de drie of vier jaar een oogst wordt verkregen, dan is het tevens dui-

delijk, dat de teelt van hakhout weinig geschikt is voor de kleine, weinig kapitaalkrachtige ondernemer. Dit moet dan ook als een van de redenen worden gezien, waarom men onder de boeren slechts bij uitzondering griendtelers aantreft. Ook in het laatste geval zijn het steeds de afgelegen, 'slechte' percelen, die in griend gelegd worden.

Bloei van het griendbedrijf

Niet slechts de bloei in de hoepelmakerij is de teler van hakhout ten goede gekomen. Hoezeer deze tevens profijt heeft getrokken van de grote behoefte aan teenhout voor het vervaardigen van pakmanden in een tijd van opkomst van industrie en verkeer zowel hier te lande als in de ons omringende landen, moge uit enkele feiten blijken.

Niet zelden heeft de hoge prijs van snijteen aanleiding gegeven tot het een paar jaar achtereen snijden van het gewas van pas aangelegde hakgrienden, alvorens het hout drie of vierjarig te laten worden, zodat in enkele jaren tijds de kosten van aanleg ruimschoots waren vergoed. Dezelfde omstandigheid en de lage lonen maakten, dat jarenlang de stikteen - niet meer dan een bijkomstig voortbrengsel der hakgrienden - zoveel opbracht, dat alle onkosten van het hakgriendgewas daardoor werden goedgemaakt. De opbrengst van de verkoop van het hout op struik kon dus geheel als netto winst worden beschouwd en deze overtrof somtijds de waarde van de grond. Wisboom van Giessendam merkt in 1877 dan ook reeds op, dat de griendteelt zich tot in al haar onderdelen de in ongekende voorspoed mag verheugen. Deze gunstige gang van zaken leidde ertoe, dat niet alleen de slechtste, maar ook betere percelen met griendhout werden beteeld en steeds meer grond in handen van heren kwam, voor wie de grienden niet slechts een rijke bron van inkomsten, maar tevens een mooi jachtterrein betekenden.

Was men aanvankelijk gewoon voor de aanleg de grond te spitten, naderhand ging men er in het belang van een hogere opbrengst en een langere levensduur van de griend toe over hem te tweediepen, te zinken, waarbij de ondergrond vaak werd bovengebracht, een handelwijze, die door sommigen beschouwd wordt heel nadelig te zijn geweest met het oog op de latere bestemming van de bodem. Hetzelfde geschiedde wel met reeds versleten grienden, die oorspronkelijk slechts gespit waren geweest, teneinde deze met succes te kunnen vernieuwen. Andere oude grienden zette men eenvoudig weer in hooiland om.

Van kunstmeststoffen heeft men in, de grienden slechts bij hoge uitzondering gebruik gemaakt. Geen wonder dan ook, dat het gebied in kwestie na een voorgeschiedenis, als hierboven vermeld, een weinig vruchtbare indruk maakt.

Gunstige arbeidsmarkt

Niet alleen van de vlotte handel in hout en teen, maar ook van de gunstige arbeidsmarkt heeft de griendeigenaar in hoge mate profijt getrokken. Werkvolk voor het spitten, later vooral zinken van de grond en het poten, bijtelen, sikkelen, stikken en hakken van de grienden leverde dit weinig welvarende gebied en de onmiddellijke omgeving daarvan voldoende op.

Vianen bezat een drietal steenovens, zodat aldaar een grote schare arbeiders tegen de winter gedaan kreeg. Lexmond telde vele grondwerkers, die des zomers op de buitenwerken hun brood verdienden. En ook zij kwamen in, het najaar werkeloos naar huis. De griendteelt in de Vijfheerenlanden en in Utrecht is dan ook een ware uitkomst voor bedoelde streek geweest. Bij open weer konden immers diegenen, die anders in dit jaargetijde op de liefdadigheid van de gemeenschap waren aangewezen, de aanleg van grienden gaan voorbereden door spitten of zinken van de grond. Anderen traden als hakker op. Geleidelijk aan werden allen, die in of nabij de polders woonden, bij de griendcultuur betrokken.

Zij, die te midden van de grienden leefden, vonden des voorjaars in het houtschillen, in de zomer in het wieden en des winters in het teenstikken of teensnijden een bestaan. Molenaars, die de gemalen bedienden, waren in de winter uitvaarder, schilden in het voorjaar hun stal hout nabij het kanaal en gingen vervolgens gras maaien of de griend in. Zolang de eigenaar zijn hooiland jaarlijks verpachtte, bood ook dit de arbeider althans in de nazomer werk: sloten en greppels dienden te worden opgehaald. Het betekende een toevluchtsoord wanneer bij slecht weer niet in de grienden kon verblijven. Hoe uiterst karig het loon en hoe weinig aantrekkelijk het onderhoud der grienden ook was, zonder enige verzorging van de griendwerker door de werkgever, de grienden verschaften het hele jaar werk in tegenstelling met het veehoudersbedrijf en men was bovendien zijn eigen baas in dit aangenomen werk. In elk geval heeft deze vorm van landbouw een ruime werkgelegenheid geschapen. Zij is gekenmerkt door het feit, dat de oogstwerkzaamheden juist in de wintermaanden vallen.

In strenge of regenrijke winters werd in deze streek weliswaar bittere armoede geleden, zonder de griendteelt zou de ellende ongetwijfeld groter zijn geweest. Slechts in enkele gevallen, dat de arbeider gedurende lange tijd als gevolg van de ongunstige weersgesteldheid tot werkeloosheid was gedoemd, werd hem een voorschot verstrekt.

Al haar verdiensten ten spijt heeft de griendcultuur en grond en griendwerker toch in een weinig welvarende toestand achtergelaten en dit feit heeft niet verzuimd zijn stempel op de Vijfheerenlanden te drukken.

Hoepel- en mandenmakerijen

Op beter toegankelijke punten dan de polders zelf boden, namelijk aan de rand van de Vijfheerenlanden, geraakten hoepel- en mandenmakersbedrijven tot bloei. Plaatsen als Vianen, Ameide en Meerkerk, aan vaarwater gelegen, alsmede Schoonrewoerd en Lexmond kunnen in dit verband worden genoemd, Ameide telde niet alleen hoepel-, doch ook mandenmakerijen.

In Lexmond werd slechts het mandenmakersvak beoefend.

Vianen

Het voorbeeld van de Heer Cambier, die omstreeks 1830 in Vianen al een hoepelmakerij stichtte, werd door andere gegoede burgers gevolgd en in 1870 trok het stadje reeds veel profijt van de grote vraag naar hoepels als gevolg van de Frans-Duitse oorlog. Zijn grootste bloei beleefde het hoepelmakersbedrijf echter in de jaren tussen 1902 en 1920. In die dagen had men aldaar een zevental hoepelmakerspatroons, die in hun werkplaatsen aan ruim honderd arbeiders werk gaven. Het waren de Heren Jochems, Bennik, van Straaten, van Geffen, Kooiman en van Wijngaarden. Van omstreeks 1906 tot 1918 beleefde men een werkelijk goede tijd. De hoepelmaker had het gehele jaar werk en verdiende een goed loon.

Grauwe en witte hoepen

Aanvankelijk bestond uitsluitend vraag naar grauwe, dus ongeschilde hoepels voor pakvaten, van November tot Mei uit groen hout vervaardigd, na omstreeks 1880 echter ook naar witte hoepels voor boter- en margarinevaten, zodat in deze streek de hoepelmakerij zomer en winter werk gingen bieden. Aan de dijk, d.w.z. in Hardinxveld, Giessendam en Sliedrecht, waar slechts grauw hoephout uit de Biesbosch werd aangevoerd, verkeerde men in dit opzicht in minder gunstige omstandigheden en dit was de reden, dat men uit laatstgenoemde plaatsen zich in Vianen op de hoogte kwam stellen van het maken van witte hoepen, teneinde zich thuis eveneens hierop te gaan toelagen. Nadien bestond ook van die zijde belangstelling voor het schilbare hoephout van de Lek vandaan. Er kwamen zelfs wel hoepelmakers van de dijk, de Kruyk, Beardman, Lagerwaard e.a. in Vianen wonen.

Heel veel werkte men voor het buitenland, wat de grauwe hoepels betreft in het bijzonder voor België, Duitsland en Engeland, en voor Denemarken, wat de witte aangaat. Het waren vooral de firma Jan de Jong uit Sliedrecht en de firma van Kekem en Heusdens te Rotterdam, die daartoe de hoepels opkochten. Aangezien aan het grauwe hout minder hoge eisen werden gesteld dan aan het witte, kon vrijwel al wat de griend aan zwaar

De loswal in Ameide.

bout opleverde in de hoepelmakerij worden gebruikt.

Het artikel bonenstaken, uit minder gaaf hout gehakt, kende men in die dagen dan ook nog niet! Het mooie hout, dat te lang voor de witte hoepels was, ging tezamen met wat heel kort hout als stoelenhout weg. Paaltjes, uit het zware elzenhout gehakt, werden als 'blauwstokers' in de pannenfabriek afgezet. Het afval, tot rijshout gebundeld, vond zijn weg naar de waterwerken en korte toppen werden wel aan de bakkers verkocht, die overigens veelal spanen uit de hoepelmakerij gebruikten. De lichtste toppen vervoederde men zelfs wel op de boerderij.

Ameide

Ook in Ameide vertoonde de hoepelmakerij een gunstige ontwikkeling, doch zij bleef aldaar van veel bescheidener omvang dan te Vianen. De opkomst van de mandenmakerij dagtekent er uit later tijd en zij is te danken aan de aanraking met Engeland door de levering van teenhout, biezen e.d. Deze leidde n.l. tot bestelling van die zijde van gistmanden en op de vervaardiging van dit lichte type van mand heeft men zich omstreeks 1895 te Ameide geworpen in opdracht van de reeds genoemde hoepelexporteurs. Ook de aanmaak van ander ruw, licht mandewerk is men ter hand gaan nemen, zodat Ameide de plaats bij uitnemendheid is geworden voor de vervaardiging van allerlei soorten van pakmanden, waaronder gist-, groente- en vismanden een grote plaats innamen. Vond in Vianen menigeen middellijk of onmiddellijk zijn bestaan in het griendbedrijf, Ameide bestond er vrijwel geheel van.

Lexmond

Hoewel de aanmaak van bovenbedoelde manden in handen van slechts enkele ondernemers was, die een goede prijs hadden kunnen handhaven, werd er een felle concurrentiestrijd gevoerd ten koste van het loon van den mandenmaker. De enige mandenmakerij, die Lexmond bezat, sloot wijselijk haar deuren en men legde zich daar geheel toe op het schillen van en de handel in teenhout. Grote hoeveelheden stikteen uit de Vijfheerenlanden vonden nu hun weg naar Huizen, waar verscheidene visrokerijen bokking- en botmanden maakten, en deze afzet behield haar betekenis tot de afsluiting van de Zuiderzee.

Meerkerk

Pas tijdens de grootste bloei van het hoepelmakersbedrijf is men te Meerkerk daarmee begonnen, waartoe hoepelmakers uit Schoonrewoerd zich aldaar vestigden. Het plaatsje telde naderhand verscheidene houthandelaars.

Schoonrewoerd

Schoonrewoerd profiteerde van een gunstige ligging t.o.v. de Vijfheerenlanden, de Beesdse polder en het Kuitenburgerse veld, een drietal griendstreken bij uitnemendheid, en ook hier kwam het hoepelmaken in bescheiden mate in zwang. Aanvankelijk sneed men grauwe, later in navolging van Vianen ook witte hoepen. De omvang van het hoep- en mandenmakersbedrijf is als gevolg van het in onbruik geraken van de grauwe hoepel en de afgenomen vraag naar manden verminderd, doch men treft deze bedrijven nog altijd in dezelfde plaatsen aan.

Handel in griendhout

Op het gebied van de verwerking van griendhout was aanvankelijk slechts van een betrekkelijk gering aantal grotere zaken sprake.

Mede doordat verschillende meesterknechts en arbeiders, vaak door de omstandigheden daartoe gedwongen, voor zichzelf begonnen, breidde dit aantal zich geleidelijk aan uit. Hetzelfde beeld toonde de handel.

Hierin traden voorheen slechts enkelen op. In Ameide waren het de firma Van Kekem en Heusdens, in teen en hout, en de heer Swets, in hout handelende. In Lexmond was het de heer Boogaard, die vooral in teenhout deed. Bij de firma Burggraaf in Schoonrewoerd ging de handel in stoelenhout met de opkomst van de stoelenmakerij in Noordwolde een grote rol spelen en hetzelfde gold in nog sterkere mate voor Jutfaas, waar handelaar van Zelst zelfs de naam van stokkenkoning verwierf. Het aantal handelaren is sedertdien toegenomen en men vindt ze thans ook op andere plaatsen in de Vijfheerenlanden.

Zij, die zich alleen op het terrein van de handel bewogen en niet op dat van de verwerking van hout en teen, vonden na het schillen van teenhout en stokken gelegenheid kersen en vervolgens peren en appels te 'pachten' om daarna weer teen te kopen, alsmede hout op struik.

De verwerking van en de handel in het griendhout van de Vijfheerenlanden, hebben in de naaste omgeving daarvan velen werk gegeven en een zekere welvaart gebracht. Niettemin waren de ambachten van het hoepel- en mandenmaken gekenmerkt door een uiterst gering stukloon met als gevolg: lange werkdagen en haastig

Griendwerkers in de omgeving van Ameide.

werken. Niet alleen de griendwerker is zijn werk ontvlucht, ook de arbeider uit de werkplaatsen heeft om genoemde redenen een goed heenkomen gezocht, zodra de gelegenheid daartoe zich voordeed.

Invloed van beide oorlogen

De eerste wereldoorlog is van grote betekenis voor de gang van zaken in het hoepelmakersbedrijf geweest. Deze leidde n.l. een tijdperk in, waarin de grauwe hoepels in betrekkelijk korte tijd in onbruik geraakten. De tweede wereldoorlog maakte juist een einde aan het bloeiende mandenmakersbedrijf, dat enorme hoeveelheden zware, witte teen tot fruitmanden voor Engeland verwerkte. De afzet van ander 'Engels werk' is de afgelopen jaren slechts gering geweest. De vraag naar witte hoepels voor botervaten en kleine haringvaatjes daarentegen bleef na de oorlog gehandhaafd en de uitvoer van eerstgenoemde naar Scandinavië overtreft die van de laatste jaren voor de oorlog verre. Ook in het binnenland is dit artikel de afgelopen jaren in stijgende hoeveelheden gebruikt en in een enigszins ruime behoefte van Nederland en Denemarken kan helaas niet meer gelijktijdig worden voorzien. De voortbrenging van schilbaar hoephout is daarvoor te gering geworden!

Wijziging na de 1ste wereldoorlog

Zoals reeds opgemerkt, werden na de eerste wereldoorlog weinig hakgrienden meer aangelegd. De bloei van de teelt van hoephout en de daarmee samenhangende bedrijven had zijn hoogtepunt bereikt en de betekenis van een en ander ging allengs dalen. Op menig gebied toch ging men grauwe hoepen door ijzeren banden vervangen, of zelfs geheel andere wijzen van verpakking toepassen. Een sprekend voorbeeld vormt het houten cementvat, waarvoor een papieren zak in de plaats is gekomen. De Nederlandse witte hoepel ging meer de mededinging van andere herkomsten ondervinden en de lonen en lasten stegen, zodat vooral voor de grotere hoepelmakersbedrijven, zoals o.a. Vianen die kende, moeilijke jaren aanbraken. Ze zijn in de loop der jaren dan ook gesloten. Verscheidene oudere arbeiders en meesterknechts zijn voor zichzelf begonnen en dit werd begunstigd door de omstandigheid, dat de stichting van een hoepelmakerswerkplaats al weinig kostbaar was en het in November op struik, gekochte hout pas met Augustus betaald behoefde te worden. Jonge mensen hebben in die jaren griend en werkplaats de rug toegekeerd. In het bezit van een fiets gekomen, kregen zij gelegenheid om verder van huis hun brood te gaan verdienen. Naarmate de grond meer waarde als grasland kreeg en de lonen en maatschappelijke lasten stegen, werd het

bezit van grienden, dank zij welke men zozeer profijt had kunnen trekken van de uiterst geringe lonen, minder aantrekkelijk. De slechte jaren, die na 1932 volgden, hebben er toe meegewerkt, dat tal van toen reeds oude grienden werden opgeruimd en dit niet alleen in de Vijfheerenlanden, doch overal. In de Vijfheerenlanden werden ze veelal weer in grasland omgezet en slechts hier en daar legde men een nieuwe hak- of snijgriend aan ter vervanging van de oude.

Afzet voortbrengselen griendteelt

Niet alleen de witte hoepels hebben hun afzetgebied in Scandinavië en het binnenland behouden, ook de bonenstaken vonden tot dusverre hun bestemming evenals het stoelenhout, dat gedeeltelijk naar Engeland en België gaat. De stikteen vindt geregeld haar weg naar de mandenmakerijen hier te lande en in Duitsland. Van rijshout - in de Vijfheerenlanden veelal tot 'toppen' gebonden - bestaat al evenmin een overschot en de behoefte aan dit afvalproduct zal in de naaste toekomst zelfs toenemen.

Binnen- en buitendijkse hakgrienden

De grienden van de Vijfheerenlanden leveren dank zij een gunstige keuze van wilgensoorten en standplaats in het algemeen een uitstekende kwaliteit schilbaar hoephout en hebben op grond van het bovenstaande hun betekenis dan ook geheel behouden in tegenstelling tot de buitendijkse hakgrienden, die tengevolge van een beplanting met andere, daar thuis horende soorten van griendhout weinig geschikt zijn voor de winning van schilbare hoepstokken. Sedert het in onbruik raken van de grauwe tonnenband, het voornaamste voortbrengsel daaruit, moet men het in die teelt n.l. geheel hebben van de verkoop van stelen, bonenstaken, palen, latten en rijshout, als gevolg waarvan geen lonend beheer meer mogelijk is.

Betekenis Griendteelt

De griendteelt in de Vijfheerenlanden verdient om verschillende redenen bijzondere aandacht.

- Zij voorziet in een behoefte, die van binnenlandse zijde aan de artikelen, hierboven genoemd, bestaat.
- Het griendhout en de daaruit vervaardigde voortbrengselen zijn in het buitenland gewild en zodoende vormt een en ander een bron van inkomsten aan buitenlandse betaalmiddelen.
- Ze schept een betrekkelijk ruime werkgelegenheid. Voorzover het de teelt zelve betreft, is dat vooral in het winterseizoen het geval.

Rijshout dient afval te blijven

Het rijshout, dat de grienden opleveren, is wel is waar niet anders dan afval, doch niettemin een onontbeerlijk artikel in de Nederlandse samenleving, zodat reeds om die reden de hakgrienden in stand zullen moeten worden gehouden. Zolang het hoofdvoortbrengsel, het hoephout, zijn waarde behoudt, kan het afval de gemeenschap goedkoop ter beschikking worden gesteld. Zou het griendhout vrijwel uitsluitend terwille van het top hout moeten worden geteeld, dan zullen de kosten van het rijshout belangrijk stijgen. In de teelt van hakhout buiten de dijken is deze toestand feitelijk reeds ingetreden en een lonend beheer zou hierbij dan ook slechts mogelijk zijn bij een veel hogere prijs van de rijsbossen. Het streven dient er dus op gericht te zijn het afzetgebied voor hoepels e.a. te behouden en daartoe kan bijdragen het opheffen van de grote schaarste aan hoephout, als gevolg waarvan men zelfs niet heeft weten te voldoen aan zijn verplichtingen jegens het buitenland. Een verhoging van de opbrengst aan schilbaar hout leidt tevens tot de voortbrenging van een grotere hoeveelheid rijshout. Behoud van de met griendhout beteelde oppervlakte in de Vijfheerenlanden en verbetering van de toestand, waarin de grienden thans verkeren, zal het wellicht mogelijk maken, dat op andere plaatsen, door een betere aard van de bodem en gunstiger omstandigheden gekenmerkt, grienden in gras- of bouwland kunnen worden omgezet, zonder dat dit gevaar oplevert voor een voldoende voorziening met rijshout, waaromtrent thans bij de Rijkswaterstaat enige ongerustheid heerst.

Een beeld van de ontwikkeling van de uitvoer van griendhout en daaruit verkregen artikelen in de na-oorlogse jaren geven onderstaande cijfers, ontleend aan gegevens van het bedrijfschap voor griend en riet.

Waarde van de uitvoer in guldens in:

Artikel	1945/1946	1947	1948	1949	1950
Geschilde teen	118.000	279.700	185.400	417.500	627.900
Ongeschilde teen	28.650	72.200	146.900	169.600	240.300
Geschilde stokken	72.800	67.300	166.100	130.100	96.400

Ongeschilde stokken	6.000	16.900	9.100	4.800	150
Witte hoepels	818.200	526.800	621.500	741.450	612.800
Grauwe hoepels	99.000	152.500	229.700	148.750	187.400
Mandenwerk	213.800	510.400	399.000	414.200	491.600
Wilgenstelen	-	-	76.600	156.100	200.900
Diversen	-	13.300	18.300	11.850	12.300
Totaal	1.356.450	1.639.100	1.852.600	2.194.350	2.469.750

Werkgelegenheid griendbedrijf

Teneinde enig inzicht te verkrijgen in de werkgelegenheid die teelt en verwerking van griendhout scheppen, is de totale waarde van de eindproducten, voorzover hier te lande verkregen, berekend. Tevens werd het bedrag aan loon, voor werkzaamheden in het veld en in de werkplaats uitbetaald, vastgesteld en gedeeld door het gemiddelde weekloon, waaruit het aantal manweken volgt. Aan de hand van gegevens van de Dienst van de Zuiderzeewerken en van een van degenen, die in opdracht van deze dienst de grienden opnam, is de totale opbrengst van de verschillende onderdelen van de oogst berekend.

Opbrengst in bossen per ha van:

Artikel	Goede grienden	Matige grienden	Slechte grienden
Stikteen	175	125	75
Stoelenhout	200	-	-
Bonenstaken	200	200	50
Halfvaats	400	250	150
Karreband	200	125	125
Kitteband	100	125	75
Toppen	1.100	700	400

In het onderstaande is aangenomen, dat in de Vijfheerenlanden op dit ogenblik is overgebleven 450 ha hakgriend, waarvan telken jare een derde gedeelte of 150 ha gestikt en een even groot gedeelte geoogst wordt. Van deze 150 ha bestaat 28% of 42 ha uit goede, 54% of 81 ha uit matige en 18% of 27 ha uit slechte griend.

Opbrengst in bossen per jaar van het gehele gebied van de Vijfheerenlanden.

Artikel	42 ha goede griend	81 ha matige griend	27 ha slechte griend	Totaal
Stikteen	7.350	10.125	2.025	19.500
Stoelenhout	8.400	-	-	8.400
Bonenstaken	8.400	16.200	1.350	25.950
Halfvaats	16.800	20.250	4.050	41.100
Karreband	8.400	10.125	3.375	21.900
Kitteband	4.200	10.125	2.025	16.350
Toppen	46.200	56.700	10.800	113.700

Van de droge, d.w.z. ongeschilde, gedroogde teen, die ons land jaarlijks oplevert, zal een derde gedeelte zonder verdere bewerking het land verlaten. Het overblijvende wordt hier te lande tot flessen-, aardappel-, groenten-, bollen en vismanden verwerkt. Met de stikteen van de Vijfheerenlanden zou hetzelfde kunnen geschieden.

In het onderhavige gebied wordt de stikteen in bossen van 86 cm gebonden en deze wegen in groene toestand aldaar ruim 20 kg, zodat per bos 10 kg droge teen overblijft. De oogst van 19.500 bossen weegt droog dus 195 ton. Hiervan is voor de uitvoer bestemd 65 ton en deze brengt, aan de grens geleverd, de exporteur f.170.- per ton, of in totaal f.11.050 op.

De overige 130 ton wordt alhier tot manden verwerkt. De prijs van de gemiddelde pakmand, de anderhalf muds bollenmand, die 5 kg weegt, bedraagt f. 3,90, niet gerekend de vracht.

In de vorm van genoemde mand heeft 130 ton droge teen dus een waarde van f.101.400 gekregen. Bij de huidige prijs van de grondstof, n.l. 20 cts per kg, en het thans geldende loon bedraagt dit laatste voor de mand in kwestie 165 % van de waarde van de grondstof.

De waarde van 130 ton teen is f. 26.000 en het uigekeerde loon is dientengevolge f. 42.900.

Welk gedeelte van het voortgebrachte stoelenhout in het land zelf wordt verwerkt, is niet bekend. Het is geen eindproduct en wordt met teenhout of rotan bij de vervaardiging van meubelen gebezigd. Met het oog op een en ander is slechts rekening gehouden met de waarde ervan in de handel. Bij een prijs van f.2,50 per bos vertegenwoordigt de jaarlijkse oogst aan stoelenhout van de Vijfheerenlanden een waarde van f.21.000. Bonenstaken gelden thans een 70 cts per bos, zodat de opbrengst van de Vijfheerenlanden hieraan een waarde van f.18.165 heeft. Dreigt een teveel aan dit artikel te ontstaan, dan wordt het in het witte hout en de toppen gehakt.

De 5½- en 6-voets stokken, onderscheidenlijk ook halfvaats of haringband en karreband genoemd, worden, na geschild te zijn, gekloofd, gesneden en gebogen, waarbij men bossen hoepels van 25 stuks elk verkrijgt. Ze worden per 40 bos, dus per 1000-tal verkocht. Geschild kithout, 4-4½ voets stokjes, gaat gekloofd en gesneden als hoepellatjes, ook weer per duizendtal verhandeld, naar Maassluis en Vlaardingen.

Welke hoeveelheden hoepels jaarlijks uitgevoerd worden, is uit den aard der zaak wel bekend. Omtrent de omvang van het gebruik in het binnenland zijn echter geen gegevens beschikbaar. Er is rekening gehouden met een prijs, die bij afzet in het binnenland, afgehaald van de hoepelmakerij, geldt. Deze is vanzelfsprekend lager dan die, welke het grootste gedeelte opbrengt, n.l. bij levering aan de Nederlandse grens met bestemming Denemarken.

Overzicht van de waarde der voortgebrachte hoepels en hoepellatten.

Artikel	Halfvaats in bossen van 39 stuks	Karreband in bossen van 52 stuks	Kitteband in bossen van 104 stuks	Totaal
Aantal bossen hoepels uit één bos hout verkregen	3	4	8	
Opbrengst Vijfheerenlanden aan duizendtallen hoepels	3.082	2.190	3.270	
Waarde in guldens 1000-tal	52	48	21,50	
Hoepels bij afzet in binnenland				
Totale waarde in guldens opbrengst Vijfheerenlanden aan hoepels	160.264	105.120	70.305	335.689
Maakloon in guldens per 40 bos	15.23	13.60	5.75	
Maakloon in guldens totaal.	46.939	29.784	18.802	95.525

Het tophout, met één band gebundeld tot toppen, waaruit 2½ bos rijshout kan worden verkregen, brengt in het schip geleverd 30 cts per bos op, zodat de totale waarde hiervan f. 34.110 bedraagt.

Overzicht waarde voortbrengselen.

Artikel	Waarde in guldens
Stikteen	11.050
Manden	101.400
Stoelenhout	21.000
Bonenstaken	18.165
Hoepels	335.689
Toppen	34.110
Totaal Vijfheerenlanden per jaar.	521.414

Per jaar en per ha leveren de grienden van de Vijfheerenlanden een waarde van f.1159 op.

Overzicht uitgekeerd loon.

Handeling	Loon in centen per eenheid	Aantal eenheden	Loon in guldens totaal	Aantal manweken winter	Aantal manweken zomer	Aantal manweken gehele jaar
Stikken	55	19.500	10.725	238,3		
Drogen stikteen	5	19.500	975	10,8	10,8	
Vlechten	33	130.000	42.900			858
Hakken	25-30	113.700	28.965	643,6		
Toppen maken	5	113.700	5.685	126,3		
Uitvaren van stikteen	3	19.500	585	13,1		
Hout	4	113.700	4.548	101,1		
Toppen	2	113.700	2.274	50,5		
Schillen	25	87.750	21.937		487,5	
Hoepelmaken			95.525			2122,8
Onderhoud griendwieden			27.000	200	400	
Ophalen sloten en greppels baggeren			7.500	55	110	
Stiksteken			6.000	45	90	
Totaal			254.619	1483,7	1098,3	1980,8

Het weekloon van griendwerkers, hakkers, uitvaarders en hoepelmakers bedraagt een f.45.- per week; dat van mandenmakers ongeveer f.50,-. Het werk in de mandenmakerij is helaas seizoenarbeid geworden. Dit verklaart het betrekkelijk hoge loon van hen, die met het oog op grote bestellingen tijdelijk aan industrieën moeten worden onttrokken. De wisselvalligheid in de gang van taken in dit bedrijf is een van de redenen, dat jonge mensen zich niet tot dit vak aangetrokken voelen.

Mandenmaken min of meer seizoenwerk geworden

Als voorheen de drukte van de aanmaak van koolmanden, gevolgd door die van slamanden, over was, ging men vismanden in voorraad maken. Daarna kon men zich dan hier en daar wel veroorloven kersen te pachten om met een gedeelte van het personeel kersen te gaan plukken, waarmee wat extra kon worden verdiend. Het aanleggen van voorraden durft men niet meer aan, Zowel de vraag naar manden als de prijs van de grondstof is te zeer aan schommelingen onderhevig.

Onder winter moet hier worden verstaan het tijdvak van half November tot April. De zomerwerkzaamheden vallen in de periode van Mei tot Oktober.

Het inkomen van de griendeigenaar, belastingen en lasten, toezicht op de grienden, maatschappelijke lasten, onkosten publieke verkoping van hout en teen, kosten van vervoer, ondernemerswinst en andere hier niet vermelde lonen vormen het verschil tussen het bedrag van de waarde der voortbrengselen en het hiervoor becijferde loon.

Het onderhoud van de grienden laat veel te wensen over. Er zijn dan ook bescheiden bedragen hiervoor vermeld, betrekking hebbende op de allernodigste werkzaamheden.

Samenvattend kan het volgende worden opgemerkt omtrent de werkgelegenheid, die de grienden in de Vijfheerenlanden biedt.

Aantal manweken werk

In de verwerking van het hoephout tot hoepels vinden 41 mensen het gehele jaar werk. Bij een gelijkmatige verdeling van de vraag naar manden over het jaar hebben 17 mandenmakers geregeld bezigheid in het vlechten van de stikteen, voor zover deze niet wordt uitgevoerd. Gedurende de winter bieden de grienden in hun huidige toestand 74 mensen werk.

Ze hakken, stikken, varen uit, leggen de stikteen op klampen te drogen, verzorgen sloten en greppels en steken stek.

Bij het schillen van het hout zijn van begin Mei tot half Juni een 81-tal arbeiders betrokken. Zij gaan vervolgens naar de boer of de griend in.

In het 'wieden' van de grienden met pikzeis en/of oord, vinden van half Juni tot Oktober 40 griendwerkers een taak. Ze gaan daarna nog even de boomgaard in en keren half November terug, nu om te stikken en te hakken.

Griendteelt zou meer werk kunnen verschaffen

Bij een richtig onderhoud der grienden zou de opbrengst belangrijk hoger zijn.. Door verbetering van de toestand, waarin de grienden verkeren, zou niet slechts de behoefte aan griendwerkers, doch ook aan hakkers en hoepelmakers stijgen.

De toestand, waarin de grienden in de laatste jaren zijn komen te verkeren, is verre van bevredigend. Verschillende oorzaken kunnen daarvan worden genoemd.

Oorzaak slechte toestand grienden

Het Kathout, de voornaamste soort in de meeste hakgrienden, is verscheidene jaren achtereen door het Wilgenhaantje geteisterd geweest, hetgeen het opbrengstvermogen van de veelal toch reeds oude grienden ernstig benadeeld heeft. Ook de Wilgensnuittor heeft veel kwaad gesticht. De droge zomers zijn geenszins bevorderlijk geweest aan het aanslaan van de inboetelingen, die niet alleen van haantjes, doch ook van muizen te lijden hebben gehad. De overvloedige regenval in 1950 heeft slechts een gedeeltelijk herstel van de geleden schade kunnen bewerkstelligen. Een andere omstandigheid van grote betekenis is het nijpende gebrek aan griendwerkers, hetgeen zijn verklaring vindt in de geringe aantrekkelijkheid van het onderhoudswerk en het feit, dat enige scholing vereist is, alvorens men in dit aangenomen werk een redelijk loon kan verdienen. Velen van hen, die temidden van de grienden wonen, hebben immers een goed heenkomen gezocht op fabrieken, in het fruitbedrijf, op de boerderij of doen dienst als wegwerker, chauffeur e.d.

Onvoldoende prikkel tot verbetering

Helaas ontbreekt in vele gevallen bij de eigenaar de prikkel om verbetering in de toestand van het griendbezit aan te brengen, waartoe de sterk gestegen prijzen van het hout zeker aanleiding zouden geven. Ook daarvan zijn oorzaken aan te wijzen.

De griendteelt vormt geen middel van bestaan. Men heeft de grienden vaak in de eerste plaats voor de jacht en betreedt z e een enkele maal slechts voor dat doel.

Van ouds heeft men gestreefd naar beperking van de uitgaven, ook al zouden deze tot hogere winsten leiden.

Griendteelt door hoge lonen en lasten zeer getroffen

Niet ontkend moet worden, dat de griendteelt, gekenmerkt door het feit, dat alles met de hand geschiedt, als gevolg van de zo zeer gestegen lonen en maatschappelijke lasten in een hoogst onvoordelige positie is geraakt. Waar in oude grienden tegenover geringe opbrengsten juist hoge kosten van onderhoud staan, leveren tal van waarden nog slechts een klein pachtje op. Ze zijn geenszins meer het voordelige bezit van voorheen! Niet zelden zal gehechtheid aan het eigendom de eigenaar er echter van weerhouden de griend te verkopen of te verhuren. Is zulks niet het geval, dan gaat menige griend in deze jaren in boerenhanden over.

Tal van verbeteringen zijn mogelijk

Het enige lichtpunt wat de grienden betreft is dit, dat op dit terrein heel veel te verbeteren valt in het algemeen belang.

Men denke aan:

- a. bemesting,
- b. bestrijding van ongedierte,
- c. beter onderhoud, bestaande in het keren van onkruid, het schonen van sloten en greppels en het gebruik van teenhout in plaats van driejarig stek voor het inboeten,
- d. vernieuwing van grienden, gebruik makende van goede rassen van griendhout,
- e. aanleg van grienden op de daarvoor meest geschikte plaatsen en
- f. toepassing van machines in de teelt en bij de verwerking van het hout. Door onderzoek en voorlichting alleen zal een en ander niet kunnen worden bereikt. De wegen aan te geven, waarlang dit wel zal kunnen geschieden, is de taak van de 'commissie ter bestudering van het vraagstuk der griendcultuur' op 16 januari 1951 door de Minister van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening ingesteld.

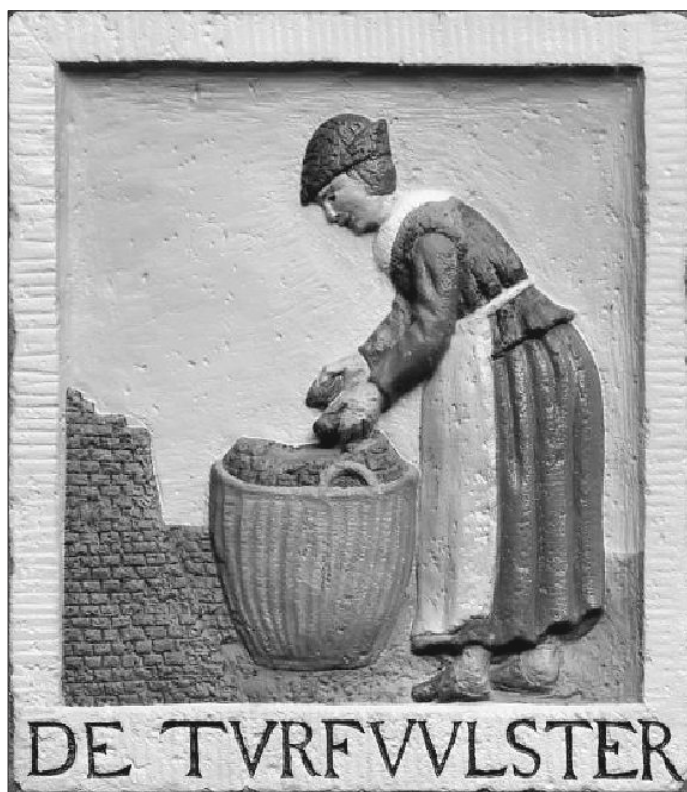

Griendperceel.

Manden op gevelstenen

Herman Beckmann

In de gouden eeuw hadden de huizen geen huisnummers, maar werd er in de voorgevel een veelal gekleurde, gebeeldhouwde stenen plaat ingemetseld, die vaak verwees naar het beroep van de bewoner van het pand. Ik ben op zoek gegaan naar gevelstenen waar manden op voorkomen.

De Vereniging Vrienden van Amsterdamse Gevelstenen schrijft over deze steen: Op de hoek van het Turfdraagsterpad en de Binnengasthuisstraat is een gevelsteen ingemetseld, waarop een staande vrouw is voorgesteld die bezig is met het vullen van een grote mand. De tekst op de onderrand DE TURFVVLSTER maakt duidelijk waar ze mee bezig is. De voorstelling op de gevelsteen is uniek, in die zin dat het een van de weinige afbeeldingen is van een 17de eeuws vrouwelijk beroep.

Het Turfdragersgilde was opgericht in 1619 maar al uit 1465 is een keur bekend op het meten van de turf en worden turfvlusters genoemd. Tot 1678 werd de turf met manden gemeten, daarna met tonnen. De turfmanden waren gemaakt volgens een ijzeren maat, die op de kamer van het gilde bewaard werd. Er waren vier functies in het Turfdragers-gilde: turfdragers, turfheffers, turfvlusters en turfraapsters. De raapsters werkten in het schip waarmee de turf aangevoerd was, zij vulden kleine manden die door de schippersknecht in tonnen overgestort werden. De knechts droegen ook de volle tonnen aan wal. Aan de wal zorgden de turfheffers ervoor dat de inhoud van de tonnen over de manden verdeeld werd welke door de turfvlusters geschud en op inhoud gecontroleerd werden. De heffers tenslotte tilden de volle manden

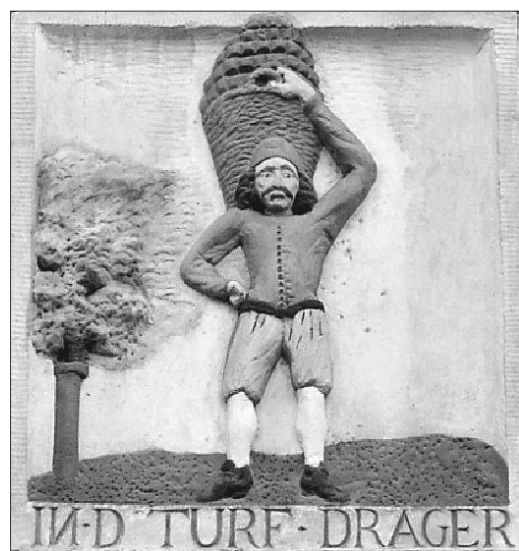
op de schouders van de turfdragers die ze uiteindelijk ter markt brachten.

In de voorgevel van het huis in de Tichelstraat 53 in Amsterdam is een gevelsteen ingemetseld met het onderschrift: 'Die Blickmant.' Hier woonde in 1664 een wasvrouw, die de kost verdiende

door linnen weefsels te bleken. Deze linnen weefsels hadden van zich zelf een gelige tint. Ook bij het spinnen en weven werden ze en vuil en vet. Nu was het bleken een ingewikkelder en uitvoeriger bewerking dan de naam doet vermoeden. Het gehele 17de eeuwse bleekproces van het binnengekomen materiaal verliep in 't kort als volgt: merken, sorteren, wegen, logen, spoelen, wringen, besproeien, melken, zuren, spoelen, wringen, blauwen, drogen, wegen, verpakken en verzenden. In 1614 waren de lakenramen en aanverwante bedrijven, waaronder enige blekerijen, verplaatst naar buiten de stad.

Opvallend aan het gevelsteentje, en uniek voor Amsterdam, zijn de knoppen in de afgeronde bovenhoeken, een reminiscentie aan de grote spijkers waarmee een houten uithangbord aan de luifel bevestigd of aan de gevel gehangen werd.

In Leiden is een vergelijkbare gevelsteen ingemetseld in de voorgevel van een pand aan de Hogewoerd 44.

In de bekende uitdrukking 'Zonder blikken of blozen' staat het woord blikken voor verbleken, bleek worden.

kuip gedrukt waardoor de vloeistof, de wort genaamd, door de nauwe spleten in de mand liep, hierop werd de mand dan leeggeschopt of leeggepompt.

Deze rieten manden werden tot ongeveer 1950

door brouwers gebruikt.

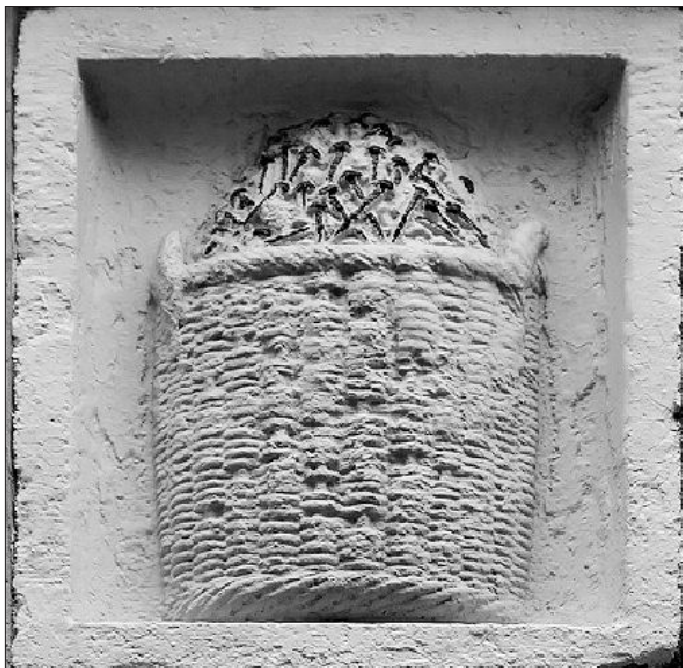
De gaffel, een roerstok, was een belangrijk stuk gereedschap bij het maken van bier.

Het werd gebruikt om het beslag van moutmeel en warmwater in de brouwkuip te roeren. Samen met de stuikmand is het een van de bekendste symbolen van de oude brouwersgilden.

Op de gevel van het huis aan de Kattenburgergracht 9 in Amsterdam staat een mand vol spijkers.

De hieronderstaande gevelsteen is ingemetseld in een van de muren van het Gemeentemuseum in Den Haag en staat te boek als 'De mandenmaker.' Volgens mij is het een persoon die een bijenkorf maakt.

Hoogstwaarschijnlijk heeft hier een smid die spijkers maakte gewoond.

Mogelijk is de steen op de volgende bladzijde geen gevelsteen, maar een sluitsteen die boven een poortje zat van een bierbrouwerij. De steen zit thans in de voorgevel van de Molenstraat 45 in Vlissingen. Afgebeeld een zogenaamde stuikmand met twee gekruiste gaffels.

Een stuikmand werd gebruikt om als een zeef het bier van het bezinksel te scheiden. Hij werd met de opening naar boven in de brouw-

Jan de Wit van der Hoop (1884 – 1970), een bijzondere mandenmaker

Hans van den Heuvel

De op 10 september 1884 in Rotterdam geboren Jan de Wit van der Hoop was een van de laatste mandenmakers van Tienhoven. Tot in de tweede helft van de jaren zestig was hij in zijn goeddeels uit hout opgetrokken, buitendijks gelegen huis dag in dag uit druk aan de slag. De producten van de thuiswerker werden afgenomen door Dirk van der Leeden, die destijds aan het “Breeje Pad”, de tegenwoordige Kerkweg, in Tienhoven woonde.

Jan de Wit van der Hoop was een neef van mijn vader, Pleun van den Heuvel (1899 – 1961). Hun moeders, de in respectievelijk 1858 en 1866 te Jaarsveld geboren Johanna en Cornelia Maria de Groot, waren zusters. Hij kwam aan de Prinsengracht te Ameide vaak bij mijn ouders over de vloer.

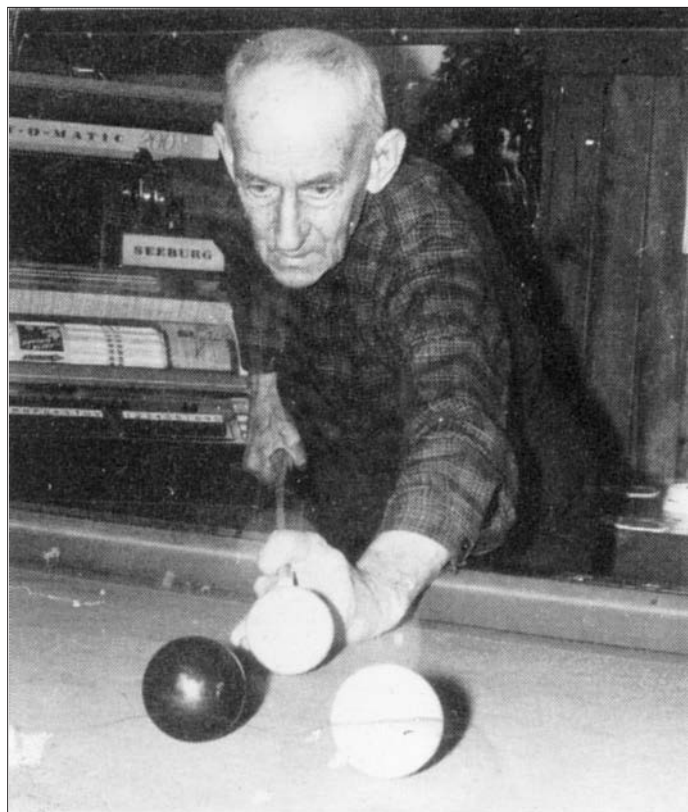
De relatie tussen “oom Jan de Wit”, zoals hij in de familiekring altijd werd genoemd, en mij werd geheel anders van aard, toen ik in de periode van eind 1961 tot begin 1965 bij hem inwoonde, eerst samen met mijn vrouw en later ook met onze beide kinderen. Het was een boeiende tijd, niet in de laatste plaats omdat het huis aan de Lekdijk (nr. 18) een ontmoetingsplaats was voor verscheidene kleurrijke figuren uit de lokale gemeenschap. De kern van het gezelschap bestond uit Rijk Kouwenhoven (“Heette ik maar Arm, dan was ik misschien rijk”), de vroegere boerendaggelder Louw Wierks en Jan van Straten, die steevast “Jan den Dubbele” werd genoemd om hem te onderscheiden van zijn naamgenoten, gemeentebode “Jan de Koeboek” en “Jan van Amersfoort”, ofwel “Het Heertje”. Vaste gespreksonderwerpen waren de zwaarte der

☞ Vaste gespreksonderwerpen waren de zwaarte der tijden, de heilzame werking van bepaalde kruidenmengsels, wonderbaarlijke natuurverschijnselen en de eerste beginselen der toverkunst.

tijden, de (veronderstelde) heilzame werking van bepaalde kruidenmengsels, wonderbaarlijke natuurverschijnselen en – alleen wanneer “Jan den Dubbele” aanwezig was – de eerste beginselen der toverkunst. Op hoogtijdagen (zoals verjaardagen) werd oude jenever genuttigd uit kopjes, waarin op “gewone dagen” thee werd geserveerd.

In de avonduren en in het weekeinde werkte mijn verre bloedverwant gewoonlijk niet. Met enige regelmaat ging hij dan naar café “Welgelegen” bij de Tienhovense kerk of naar het plaatselijk café in Langerak om er de biljartsport te beoefenen, waarin hij zeer bedreven was. De algemene ledenvergadering van de biljartclub “Lekzicht Langerak” benoemde hem “op grond van zijn bijzondere verdiensten” zelfs tot erelid.

De oude De Wit van der Hoop was een voorkomend man. Zo betrad hij nooit ongenood het gedeelte van het huis, waarin ik met mijn vrouw en kinderen woonde. Ook gaf hij gevraagd en ongevraagd adviezen, die nu eens betrekking hadden op het letterlijk buiten de deur houden van het hoge Lekwater en dan weer op het trotseren van de koude in de barre winter van 1962 – 1963. Onuitwisbaar zijn de herinneringen aan zijn activiteiten ten tijde van de Cubacrisis in 1962, die ertoe leidden dat met grote voortvarendheid een buffervoorraad aan rijst, slaolie, kaarsen, lucifers, “Sunlight”-zeep, oude jenever en “vieux” werd aangelegd, waarvan met name de zeep nog lang in voorraad was.

Het huis aan de Lekdijk (nr. 18).

Over zijn afkomst sprak Jan de Wit van der Hoop maar zelden en dan nog in algemene termen. Het was me bekend dat zijn ouders in 1890 met drie kinderen, van wie hij de oudste was, vanuit Rotterdam naar Den Haag waren getrokken, waar nog drie kinderen zouden worden geboren. Ook wist ik dat hij – zoals in die tijd wel vaker voorkwam – ter wille van zijn gezondheid al op jonge leeftijd was verhuisd van de stad naar het platteland, in dit geval Ameide. Hij werd daar opgenomen in het gezin van de ouders van een oom van moederszijde, van wie de vrouw Bartha Finnijge (Fin) van den Heuvel – van Krimpen heette. Om die reden werd Jan de Wit van der Hoop in Ameide en Tienhoven ook wel “Jan van Finne” genoemd. Meer informatie over het geslacht De Wit van der Hoop was er niet.

Dit zo zijnde bleef de vraag naar de herkomst van dit geslacht me interesseren, temeer daar in Ameide en Tienhoven omstreeks het midden van de vorige eeuw naast de bewuste dubbele naam geen andere voorkwam dan die van de familie Pince van der Aa (in Ameide). Meer dan eens gaven anderen ook blijk van hun belangstelling. Daarom raakte ik in opperbeste stemming, toen ik eerder dit jaar in Vianen het pad kruiste van mijn plaatsgenote Anita Voorboom - Diepenhorst, die me vertelde dat haar moeder Engelina (Lien) Diepenhorst - de Wit van der Hoop uit Ameide, een oude kroniek bezit van het geslacht Van der Hoop, waarin ook aandacht wordt besteed aan de tak De Wit van der Hoop. Gelukkig bleek de jongste dochter van Jan de Wit van der Hoop meteen bereid het boekwerk te leen te geven.

Zo had ik in de afgelopen periode gelegenheid om me te verdiepen in de niet minder dan 325 pagina's tellende, schitterend uitgevoerde familiekroniek, waarvan de tekst van de titelpagina als volgt luidt :

*“Het geslacht VAN DER HOOP uit Scherpenzeel
te Arnhem, Amsterdam, Rotterdam, Groningen
en Elders*

door

W. Wijnaendts van Resandt

met vele afbeeldingen, kwartierstaten,

*en mededelingen over andere families Van der
Hoop*

1926

NIET IN DEN HANDEL”

Met de tekst van de kroniek kunnen - zelfs in samengevatte vorm - enkele edities van dit Nieuwsblad worden gevuld. Dat zou echter te ver voeren. Daarom heb ik de informatieverstrekking - na een be-

knopte inleiding - toegesneden op de laatste generaties De Wit van der Hoop.

De oudste generaties

De familienaam “Van der Hoop”, later in de zeventiende eeuw ook wel geschreven als “Van der Hoep” of “Van Hoop”, kwam in 1671 voor het eerst in de annalen voor. De naam werd toen gebruikt door de omstreeks 1647 te Arnhem geboren oudste zoon van Bartholomeus Jansz (ca. 1615 - 1699) en Elsken Hermans Burgers, wiens voornaam Herman was. Zijn grootvader (Jan Corssen), overgrootvader (Corstiaan Jansz) en betovergrootvader (Jan Jansz) bedienden zich evenals zijn vader niet van een familienaam, maar van patroniemen (= achternamen, afgeleid van de naam van de vader, zoals “Corneliszoon”, “Hendrikszoon” en “Janszoon”), wat het zoeken in oude archieven niet vergemakkelijkt.

Mede daardoor is omtrent de stamvader van het geslacht Van der Hoop, Jan Jansz, en diens zoon, Corstiaan Jansz, niet meer bekend dan dat ze uit de gemeente Scherpenzeel afkomstig en Doopsgezind waren. Aangaande Jan Corssen kon met veel moeite worden achterhaald dat hij omstreeks 1580 werd geboren, in 1655 of 1656 is overleden, gehuwd was met Wilhelmina van Westrenen en in Veenendaal woonde. Van zijn zoon Bartholomeus staat vast, dat hij een “eerzaam winkelier en gildebroeder van het Kramersgilde” te Arnhem was en daar in november 1699 op de voor die tijd zeer hoge leeftijd van 85 jaar is overleden.

In genealogische kringen wordt ervan uitgegaan dat de familienaam Van der Hoop is ontleend aan de buurtschap “De Hoope(n)”, die “halverwege de Stichtse dorpen Renswoude en Woudenberg, doch het dichtst bij het Gelderse dorp Scherpenzeel ligt”. Vermeldenswaard is dat in dit gebied nog altijd een oude hofstee staat, die de naam “De Hoope” draagt.

De vijfde generatie

De eerder genoemde omstreeks 1647 geboren Herman van der Hoop trad tweemaal in het huwelijk, eerst met Catharina Sprongh (1648 - 1677) en ruim negen jaar na haar dood met Agatha Paerslaken (1648 - na 1694), een dochter van een Amsterdamse notaris. Beide huwelijken bleven kinderloos. Hij overleed op 27 september 1694 te Rotterdam - de stad, waar hij zich in 1671 had gevestigd.

Herman van der Hoop was het oudste van zeven kinderen. Zijn zusters heetten Wilhelmina (1650 - 1717), Judith (ca. 1656 - 1726) en Anna (ca. 1660 - 1669). Zijn broers droegen de namen Johan(nes) (ca. 1655 - 1702), Beernt (ca. 1657 - 1723) en Gerhard (ca. 1662 - 1701). Allen werden in Arnhem geboren.

Van de zusters trouwde alleen Wilhelmina, en wel met François Pacot (? - 1721). Het echtpaar kreeg

twee dochters, Elskén en Anna, die beiden hoogbejaard stierven.

Het past om wat langer stil te staan bij leven en werk van de tweede zoon van Bartholomeus Jansz, Johan(nes) van der Hoop, omdat hij de stamvader is van de nog levende takken van het geslacht. Hij huwde tweemaal, in 1681 met Anna Sprongh (1649 – 1693), een jongere zuster van de eerste vrouw van zijn oudste broer, en anderhalf jaar na haar overlijden met Henrica Brouwers (1667 – 1728). Uit het eerste huwelijk werden tien kinderen geboren, van wie er vier jong overleden. De anderen worden behandeld in het volgende deel van dit artikel. Het tweede huwelijk bleef kinderloos.

Johan(nes) van der Hoop had een wijnhandel aan de Oesterstraat in Arnhem, die door zijn tweede vrouw werd voortgezet, nadat hij op 1 november 1702 in zijn woonplaats was overleden. Het gezin was niet onbemiddeld, zoals onder andere blijkt uit een uit 1718 daterende boedelbeschrijving, waarin gewag wordt gemaakt van een vrij omvangrijk bezit aan onroerend goed, een “inboedel der huizen” van drieduizend gulden en een hoeveelheid “wijnen, brandewijnen en gedistilleerde wateren” ter waarde van omtrent 5.750 gulden.

Beernt (Barend) van der Hoop, de derde zoon van Bartholomeus Jansz, trad wat zijn beroepskeuze betreft door smid te worden in de voetsporen van zijn grootvader Jan Corssen. Ook handelde hij in Arnhem in ijzerwaren. Beernt was getrouwd met Christina van Voorst (? – 1732). Het echtpaar kreeg acht kinderen, van wie er vier de volwassenheid niet bereikten.

Teneinde te voorkomen dat dit artikel al te zeer uitwaaiert, zijn de gegevens betreffende deze kinderen en hun eventuele nakomelingen bij de behandeling van de zesde en daaropvolgende generaties van het geslacht Van der Hoop puntsgewijs vermeld, met een minimum aan verbindende tekst. Hetzelfde geldt voor andere leden van het geslacht, die niet behoren tot de tak, waaruit de Tienhovense mandenmaker Jan de Wit van der Hoop is voortgekomen.

Gerhard van der Hoop, de jongste van de vier broers, ging het in persoonlijk en zakelijk opzicht niet voor de wind. Hij overleed in oktober 1701 op 39-jarige leeftijd te Arnhem. Zijn vrouw Maria van Voorst, van wie het geboortjaar niet bekend is, overleed daar ruim 29 jaar later. Zij was de zuster van de vrouw van Beernt van der Hoop.

Het echtpaar kreeg twee dochters en een zoon. Elsjé en Cornelia van der Hoop (1688 – 1747 resp. 1691

– 1760) overleden beiden ongehuwd in Den Haag. De omstreeks 1693 in Arnhem geboren Barend van der Hoop “teekende als soldaat voor de Oost-Indische Compagnie en vertrok als zodanig op negen gulden ’s maands uit Texel met het schip “Sloten” voor de Kamer van Amsterdam 19 januari 1710 naar Ceylon”. Na 1715 is omtrent hem niets meer vernomen, zodat moet worden aangenomen dat hij nimmer uit Oost-Indië is teruggekeerd.

De vader van het drietal werd eind 1687 opgenomen in het Tappersgilde te Arnhem. Drie jaar later werd hij pachter van “den accijns van de bieren, mout en ketels” in zijn woonplaats. Uit aantekeningen in het familie-archief kan worden afgeleid dat zijn besognes hem niet veel opleverden. De conclusie kan dan ook geen andere zijn dan dat deze tak van de familie het niet breed heeft gehad.

De zesde generatie

Van de zes kinderen van Johan(nes) van der Hoop, die een (wat) langer leven beschooren was dan de jonggestorvenen, was Magdalena (1681 – 1709) de oudste. Ze bleef ongehuwd, evenals Bartholomeus (1683 – 1730), de oudste van haar vijf broers. De andere broers waren Jacobus (1685 – 1734), Johan (1686 – 1767), Abraham (1687 – 1742) en Cornelis (1690 – 1750).

Bartholomeus en Abraham bleven in tegenstelling tot hun andere broers in Arnhem wonen om er de wijnhandel van hun vader voort te zetten, in eerste aanleg samen met hun stiefmoeder. Zij slaagden er in het familiebezit aan grond en onroerend goed aanzienlijk uit te breiden, dankzij de winst uit hun zaak en enkele grote erfenissen. Bartholomeus kon echter niet lang van de verworven welstand genieten, want hij overleed op 17 maart 1730 op 47-jarige leeftijd. Uit de rekeningen met betrekking tot de “overluidingen” van de Kerkvoogden te Arnhem kan worden opgemaakt dat zijn begrafenis “met groote deftigheid” plaatsvond.

Jacobus van der Hoop vestigde zich na het overlijden van zijn vader als koopman te Amsterdam, in navolging van zijn oom Jacob Sprongh, die aan de Keizersgracht in zijden stoffen handelde. Hij trad tweemaal in het huwelijk, eerst met Catharina Hennebo (1698 – 1727) en bijna een jaar na haar dood met Anna de Neufville (1696 – 1766). Het eerste huwelijk bleef kinderloos. Uit het tweede huwelijk werden twee kinderen geboren, Jacobus van der Hoop en Isaac de Neufville van der Hoop (1729 – 1797 resp. 1734 – 1801).

☞ een hoeveelheid “wijnen, brandewijnen en gedistilleerde wateren” ter waarde van omtrent 5.750 gulden.

☞ Uit de rekeningen kan worden opgemaakt dat zijn begrafenis “met groote deftigheid” plaatsvond.

Jacobus van der Hoop trad niet in het huwelijk. Zijn broer trouwde met Geertruida Margaretha de Clercq (1745 – 1790), die één kind baarde, de in oktober 1780 op elfjarige leeftijd te Amsterdam overleden Jacob de Neufville van der Hoop. De dood van zijn vader, Isaac de Neufville van der Hoop, op 4 december 1801 te Amsterdam hield dus tevens het uitsterven in van “de oudere Amsterdamsche tak” van het geslacht Van der Hoop

Uit bewaard gebleven documenten blijkt dat deze tak van de familie gefortuneerd was. Zo werd Isaac de Neufville van der Hoop volgens de “Beschrijffrollen van ’s Lands Heerenmiddelen van 1800” als eigenaar van het pand “Heerengracht 477, tusschen Wolven- en Huidenstraat” aangeslagen “als houdende drie dienstboden en een fourgon” (= rijtuig met een disselboom). Zijn nalatenschap bestond uit “obligaties, recepissen (= ontvangstbewijzen), losrenten, aandelen en inschrijvingen grootboek nationale schuld ter waarde van 227.730 gulden”.

Evenals zijn oom Herman en jongste broer Cornelis, wiens compagnon hij was tot diens dood in 1750, vestigde Johan van der Hoop zich als koopman in Rotterdam, waar hij leiding gaf aan een groothandel in “droogerijen en hetgene daeraan dependeert”. Eind december 1732 werd hij op 46-jarige leeftijd in de echt verbonden met de vijftien jaar jongere Johanna Sleght (1710 – 1760), een telg uit een vermogend Rotterdams koopmansgeslacht.

Uit dit huwelijk sproten zes kinderen, van wie de op één na oudste zoon Jan jong overleed en het vierde en het vijfde kind dood werden geboren. Aan de oudste zoon Adriaan (1734 – 1799) wordt aandacht besteed bij de behandeling van de zevende generatie van het geslacht Van der Hoop. De beide andere kinderen waren dochters, Anne Margaretha (1739 – 1803) en Lydia Johanna (1743 – 1793). De eerste trouwde twee keer, eerst met Johan Steenlack Roos (1726 – 1764) en later met Michiel Plemp (1736 – 1809), uit welke huwelijken drie resp. zeven kinderen werden geboren. Haar zuster was getrouwd met “medisch doctor” Jacob Beyerman (1729 – 1811), een weduwnaar. Zij kregen samen vier kinderen.

Verscheidene nagelaten acten en andere documenten wijzen er op dat het echtpaar Van der Hoop – Sleght in toenemende mate in goede doen verkeerde. Na vele jaren in een huurhuis te hebben gewoond, verwierf Johan in december 1738 voor een bedrag van 14.500 gulden namelijk het huis van meester-metseelaar David van Stolk in eigendom, dat was gelegen op de “Wijnhaven Noordzijde op den hoek van den Oranjestraat. Het huis was toen belend ten Oosten aan mr. Engelbert van Berkel, hoofdofficier en oud-burgemeester, en ten Westen aan de Oranjestraat en lag in een deftige buurt”. Het pand zou ongeveer een eeuw in het bezit van de familie blijven. Het bezit aan onroerend goed werd later vergroot, onder andere

door de aankoop voor een bedrag van 7.650 gulden van een “huis en erve, zijnde een stalling” tegenover het Gemeenlandshuis van Schiedland. Het lijdt dan ook geen twijfel : Johan van der Hoop en zijn vrouw behoorden tot de gezeten burgers van de stad Rotterdam.

Johan van der Hoop en zijn vrouw behoorden tot de gezeten burgers van de stad Rotterdam.

De al eerder vermelde, niet uit Arnhem vertrokken Abraham van der Hoop sloot medio 1731 een huwelijk dat hem – in de bewoordingen van de familiechroniek – “in andere kringen zou brengen”, omdat het ging om “een predikantsdochter, die zoowel van vaders- als van moederszijde tot eene gestudeerde familie, tevens regenten- en predikantenfamilie behoorde, n.l. Hester Josina de Greve, dochter van de overleden predikant te Vierlingsbeek Nanning de Greve en zuster van den lateren Arnhemschen burgemeester Johan de Greve”. Abraham was toen overigens al gefortuneerd, met name omdat hij enig erfgenaam was van zijn in het jaar voor zijn huwelijk overleden oudste broer en compagnon Bartholomeus.

De echtelieden verwierven in de periode 1731 – 1742, het jaar waarin de man overleed, in Arnhem en Oosterbeek en zeer omvangrijk bezit aan onroerend goed, waartoe onder andere de buitenplaats “De Hemelsche Berg” behoorde. Uit het huwelijk werd in 1738 een zoon geboren, die Jan Nanning werd genoemd. Aan hem wordt aandacht besteed in het gedeelte van dit artikel, dat betrekking heeft op de zevende generatie van het geslacht Van der Hoop.

Mede in verband met het compagnonschap met zijn oudere broer Johan is Cornelis, de jongste zoon van Johan van der Hoop, in dit artikel al vermeld. Hij was getrouwd met Agatha Verburgh (1704 – 1760). Het echtpaar had een zoon, Jan Dionys, en een dochter, Anne Agatha, geboren is resp. 1734 en 1742. De zoon overleed al op vierjarige leeftijd. Zijn zuster trad in het huwelijk met Cornelis Cockuyt (1736 – 1815). Toen zij in 1818 stierf, hield ook deze tak van het geslacht Van der Hoop op te bestaan.

Vijftien jaar daarvoor – in 1803 dus – was er al een einde gekomen aan de Arnhems-Amsterdamse tak van het geslacht, die van Beernt (Barend) van der Hoop. Deze ontwikkeling voltrok zich op de hierna beschreven wijze.

Kinderen van Beernt van der Hoop en Christina van Voorst :

1. Elskén (ca. 1683 – 1742 te Amsterdam, ongehuwd).
2. Bartholomeus (ca. 1688 – 1767 te Amsterdam, ongehuwd).
3. Jacob (1694 – 1761 te Haarlem), getrouwd in 1720 te Amsterdam met Catharina Crans (1696 – 1749).

Kinderen : Cornelis (1721 – 1748) en Christina (1724 – 1767), beiden ongehuwd.

4. Gilles (1696 – 1749 te Amsterdam), getrouwd in 1730 te Amsterdam met Catharina Klock (1699 – 1782).

Kinderen: Barent (1730 – 1803), getrouwd in 1755 te Amsterdam met Alida van Britten (1729 – 1788), geen nakomelingen, en Petronella (geboren in 1733 te Amsterdam en aldaar zeer jong overleden).

De zevende generatie (Rotterdamse tak)

Adriaan van der Hoop, de stamvader van de Rotterdamse tak(ken) van het geslacht, had een veelbewogen leven. Zijn eerste vrouw, de in 1742 in Rotterdam geboren Maria Verburgh, met wie hij in die stad eind september 1760 getrouwd was, overleed nog geen jaar later. Hij bleef achter met een twee weken oud zoontje, dat Jan heette. Aan hem wordt aandacht besteed bij de beschrijving van de achtste generatie van het geslacht.

De weduwnaar hertrouwde begin februari 1762 te Rotterdam met de aldaar in 1739 geboren Catharina van Eck. Uit dit huwelijk werden – in alle gevallen te Rotterdam - de volgende tien kinderen geboren :

1. Huibert (1764 – 1825 te Rotterdam), zie verder bij de achtste generatie.
2. Johanna (1765 – 1847 te Rotterdam), in 1790 in Rotterdam getrouwd met haar neef Paulus Plemp (1767 – 1820).
3. Adriaan (1766 – 1850 te Rotterdam), zie verder bij de achtste generatie.
4. Catharina (1768 – 1844 te Voorburg, ongehuwd).
5. Lydia (1771 – 1825 te Rotterdam), in 1803 getrouwd te Rotterdam met mr. François Frets (1779 – 1845), president van de Arrondissementsrechtbank te Rotterdam, lid van de Tweede Kamer en van de gemeenteraad van Rotterdam.
6. Maria (1773 – 1795 te Rotterdam), in 1792 te Rotterdam getrouwd met Jan Bartholomeus Snellen (1764 – 1819), geen kinderen.
7. Geertruida (1774 – 1854 te Rotterdam), in 1797 te Rotterdam getrouwd met Jan van Volenhoven Czn (1774 – 1845).
8. Beatrix Johanna (1777 – 1815 te Rotterdam), in 1805 te Rotterdam getrouwd met Willem van Rijckevorsel (1777 – 1823).

9. Laurentius Bernardus (1781 – 1845 te Rotterdam), zie verder bij de achtste generatie.

10. Jacobus (1783 – 1854 te Rotterdam), zie verder bij de achtste generatie.

Adriaan van der Hoop was een zeer succesvol zakenman, die bij zijn overlijden in 1779 een vermogen naliet van bijna 600.000 gulden – “een zeer groot fortuin voor die zoo ongunstige tijden, kort na de Fransche Revolutie, waarin ons land onder Franschen druk verkeerde en de handel kwijnde”, zo vermeldt de familiechroniek.

Tot zijn bezittingen aan onroerend goed behoorden, naast het eerder omschreven pand aan de Wijnhaven te Rotterdam, onder andere de buitenplaats “Bleijenburg” te Voorburg, waar zijn ongehuwde dochter Catharina meer dan vijftig jaar woonde, een boerderij in Nieuwerkerk aan den IJssel en verscheidene pakhuizen in Rotterdam. Ook was hij eigenaar van uitgestrekte landerijen in de gemeente Stompwijk. Een ander deel van de erfenis bestond uit “schuld-rentebrieven en hypotheeken, obligaties ten laste van de Vereenigde Nederlanden, los-rentebrieven ten laste van Holland en West-Friesland, goud en zilver, paarden, rijtuigen en tuigen en Engelsche, Russische en Pruisische coupons”.

☞ “een zeer groot fortuin voor die zoo ongunstige tijden.

de, een boerderij in Nieuwerkerk aan den IJssel en verscheidene pakhuizen in Rotterdam. Ook was hij eigenaar van uitgestrekte landerijen in de gemeente Stompwijk. Een ander deel van de erfenis bestond uit “schuld-rentebrieven en hypotheeken, obligaties ten laste van de Vereenigde Nederlanden, los-rentebrieven ten laste van Holland en West-Friesland, goud en zilver, paarden, rijtuigen en tuigen en Engelsche, Russische en Pruisische coupons”.

de, een boerderij in Nieuwerkerk aan den IJssel en verscheidene pakhuizen in Rotterdam. Ook was hij eigenaar van uitgestrekte landerijen in de gemeente Stompwijk. Een ander deel van de erfenis bestond uit “schuld-rentebrieven en hypotheeken, obligaties ten laste van de Vereenigde Nederlanden, los-rentebrieven ten laste van Holland en West-Friesland, goud en zilver, paarden, rijtuigen en tuigen en Engelsche, Russische en Pruisische coupons”.

De zevende generatie (Arnhems-Groningse tak)

Jan Nanning van der Hoop, in 1738 geboren als enig kind van Abraham van der Hoop en Hester Josina de Greve, was de eerste telg van het geslacht die een universitaire studie volgde, en wel aan de juridische faculteit te Leiden, waar hij medio 1759 ook promoveerde. Aansluitend vestigde hij zich als advocaat in zijn geboorteplaats Arnhem, van welke stad hij in 1763 burgemeester werd als opvolger van zijn oom Johan de Greve. De magistraat vervulde in de daaropvolgende jaren een lange reeks nevenfuncties, zoals “heemraad in den dijkstoel van het ambt van Over-Betuwe, lid van de Generaliteits-Rekenkamer en kolonel van het Oeverstraat-vendel te Arnhem”.

Uit “den inventaris der nagelaten Regentenpapieren” komt mr. Jan Nanning van der Hoop naar voren als een zeer werkzaam en nauwkeurig man, die in betrekkelijk korte tijd “een groote menigte aan adviezen, memories en correspondenties” produceerde. Deze eigenschappen betoonde hij ook ten aanzien van het beheer van zijn omvangrijke eigen vermogen en zijn familiegeschiedenis.

De burgemeester van Arnhem trad in 1774 in Groningen in het huwelijk met Adelgunda Wolthers (1752 – 1802), wier vader in deze stad raadsheer was. Uit dit huwelijk werd in 1775 als enig kind Abraham Johan van der Hoop geboren, op wiens leven en werk wordt ingegaan in het volgende deel van dit artikel.

Jan Nanning van der Hoop overleed eind 1782 op 44-jarige leeftijd te Arnhem. Zijn weduwe hertrouwde in 1786 met mr. Hendrik de Sandra Veldtman (1756 – 1816), heer van Slochteren, die in deze gemeente de Fraeylemaborg bewoonde.

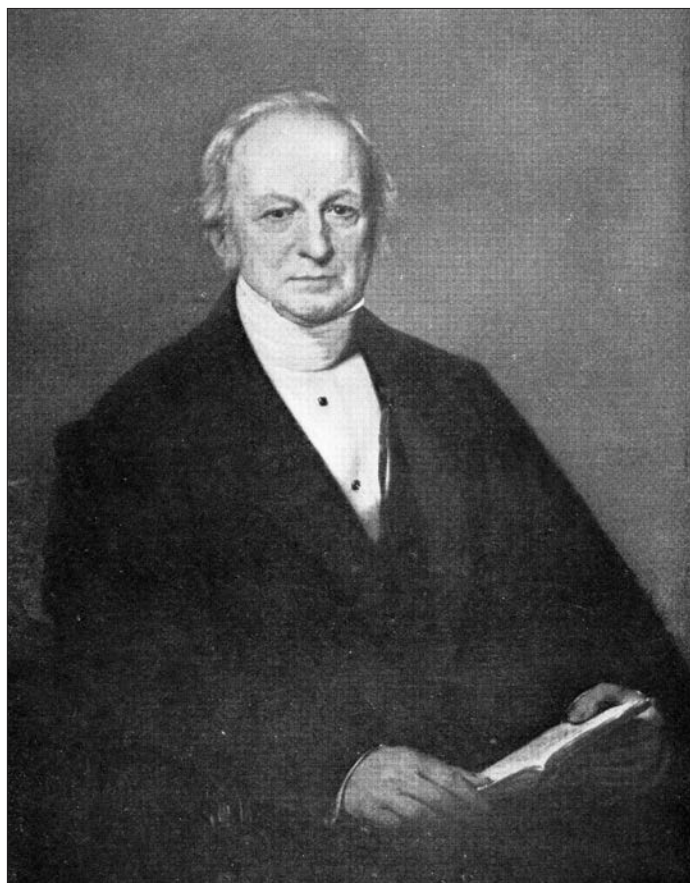
De achtste generatie (Rotterdamse takken)

De eerder beschreven Adriaan van der Hoop (1734 – 1799) stond aan het hoofd van de vijf Rotterdamse takken van het geslacht, zijnde

1. de tak Van der Hoop-Bierens
2. de tak Van der Hoop-Greaves
3. de tak van der Hoop-Rochussen
4. de tak De Wit van der Hoop-Cantzlaar
5. de tak Van der Hoop-Hartsen.

Op dit punt aangekomen, kies ik er voor de verdere informatieverstreking te concentreren op de vierde tak van het geslacht – de tak, waaruit Jan de Wit van der Hoop uit Tienhoven voortkwam. Wat betreft de andere takken wordt volstaan met het vermelden van een aantal wetenswaardigheden. Hetzelfde geldt voor de verdere beschrijving van de Arnhems-Groningse tak. Zo wordt zoveel mogelijk voorkomen dat het artikel al te wijdlopig wordt.

De tak Van der Hoop-Bierens

Adriaan van der Hoop (1794-1864).

De eerste tak is genoemd naar Jan van der Hoop (1761 – 1841) en Elisabeth Bierens (1759 – 1813). Deze tak omvat enkele grote gezinnen. Zo had Adriaan van der Hoop (1794 – 1864), de zoon van Jan van der Hoop, elf kinderen. Zijn oudste dochter Elisabeth Johanna (1820 – 1893) was gehuwd met Gerrit van Stolk (1817 – 1902), een jongere broer van Abraham van Stolk (1814 – 1896), die in 1876 de Ambachtsheerlijkheid Ameide in eigendom verwierf, waaraan uitgebreid aandacht is besteed in de editie 2006- 3 van dit blad. Hun zuster Sara (1829 – 1853) was de eerste vrouw van de oudste zoon van Adriaan van der Hoop, die net als zijn grootvader Jan heette.

Leden van de tak Van der Hoop-Bierens waren geparenteerd aan de adellijke geslachten Van Rhemen en Von Stoltzenberg-Luttmarsen en de patriciërsfamilies Croockewit, Haitsma Mulier, Mees, De Monchy en Pruys van der Hoeven.

Adriaan Cornelis van der Hoop (1858 – 1922), een kleinzoon van Adriaan van der Hoop, was Consul-Generaal, eerst in Kaapstad en later in Calcutta.

De tak Van der Hoop-Greaves

De tweede tak is genoemd naar de echtlieden Huijbert van der Hoop (1764 – 1825) en Hannah Elisabeth Greaves (1777 – 1828), dochter van de “Engelsch predikant te Rotterdam”. Deze tak is in 1883 uitgestorven.

De tak Van der Hoop-Rochussen

De derde tak is genoemd naar Adriaan van der Hoop (1766 – 1850) en Maria Rochussen (1778 – 1857). Dit echtpaar kreeg in de periode 1799 – 1823 niet minder dan achttien kinderen, elf dochters en zeven zoons, van wie er vijf jong overleden, vijf ongehuwd bleven en vier geen nakomelingen hadden.

De oudste zoon Adriaan (1802 – 1841), die aanvankelijk werkzaam was “in den handel van droogerijen en chemicaliën” van zijn vader, was een niet onverdienstelijk dichter. Hetzelfde geldt voor diens oudste zoon, Adriaan van der Hoop Juniorszoon, die in 1863 na een veelbewogen leven op 35-jarige leeftijd overleed.

Uit de annalen komt de derde zoon, Izaak (1810 – 1874), als meest kleurrijke figuur naar voren. Hij had een Engelse vrouw, die in 1827 in Folkestone (Kent) geboren Mary Miller Claringbould, die in 1899 te Rotterdam overleed.

Izaak van der Hoop was koopman in verfwaren, oliën en vernissen. Tot aan de dood van zijn moeder (in 1857) woonde hij op “Snippestrik” (ook “Arendrust” genoemd) aan de Noordplas te Kralingen, alwaar “hij zich wijdde aan het buitenleven en uitmuntte in allerlei takken van sport, als paardrijden, jagen en visschen”. Na zijn huwelijk betrok hij het

ouderlijk huis “Ons Genoegen” aan de Oostzeedijk te Rotterdam. Izaak diende vrijwillig als tweede luitenant bij de mobiele schutterij.

Tot slot zij vermeld dat een kleindochter van Adriaan van der Hoop, Theodora Françoise (1833 – 1895), gehuwd was met mr. Willem Ridder van Rappard (1819 – 1894), een weduwnaar, die raad van Indië en staatsraad in buitengewone dienst was.

De tak De Wit van der Hoop-Cantzlaar

☞ De dubbele naam “De Wit van der Hoop” werd geïntroduceerd ten tijde van de achtste generatie van het geslacht.

De dubbele naam “De Wit van der Hoop” werd geïntroduceerd ten tijde van de achtste generatie van het geslacht, doordat de op één na oudste zoon van Adriaan van der Hoop, Laurentius Bernardus (1781 – 1845), werd vernoemd naar een oud-oom van moederskant, die overigens Laurentio Bernardo de With heette, zodat bij de inschrijving in het bevolkingsregister een onzorgvuldigheid moet zijn begaan.

Laurentius Bernardus de Wit van der Hoop en zijn echtgenote Gerarda Geertruida Cantzlaar (1785 – 1870), wier moeder afkomstig was uit het Woudrichemse geslacht Van Anandel, stonden aan het hoofd van de vierde Rotterdamse tak. Uit dit huwelijk werden – steeds te Rotterdam – de volgende elf kinderen geboren :

1. Adriaan (1807 – 1871 te Rotterdam, handelaar in thee en tabakskerver, ongehuwd).
2. Margaretha Maria (1809 – 1886 te Rotterdam, ongehuwd).
3. Huibert (1810 – 1864 te Rotterdam), zie verder bij de negende generatie.
4. Hugo (1812 – 1893 te Rotterdam, graanhandelaar, ongehuwd).
5. Jan (1814 – 1880 te Den Haag), zie verder bij de negende generatie.
6. Pieter Jacob (1816 – 1848 te Rotterdam, ongehuwd).
7. Françoise (1818 – 1902 te Rotterdam), zie verder bij de negende generatie.
8. Catharina (1820 - 1892 te Rotterdam), in 1857 te Rotterdam getrouwd met Johan Frederik Kips (1825 – 1866), geen kinderen.
9. Geertruida Gerarda (1822 – 1881 te Rotterdam, ongehuwd).

10. Lydia Johanna (1825 – 1869 te Bodegraven), in 1864 te Rotterdam getrouwd met jhr Johan van Beresteyn (1820 -1895), ontvanger der directe belastingen.

11. Laurentius Bernardus (1827 -1871 te Rotterdam), luitenant der dienstdoende schutterij te Rotterdam, ongehuwd). Hij woonde met zijn hiervoor genoemde ongehuwde zusters op de Kruiskade te Rotterdam.

De tak Van der Hoop-Hartsen

De vijfde tak is genoemd naar Jacobus van der Hoop (1783 – 1854), “commissaris der Amsterdamsche en Haarlemsche binnenveeren”, en Sara Hartsen (1785 – 1864). Het echtpaar had twaalf kinderen, van wie er twee zeer jong overleden en vier ongehuwd bleven.

De oudste zoon Jan (1811- 1917) was notaris te Amsterdam en lid van de gemeenteraad aldaar. Hij werd in zijn ambt opgevolgd door zijn oudste zoon Jacobus (1842 – 1906).

De op één na oudste dochter Sara (1815 – 1890) was gehuwd met Abraham van Stolk (1814 – 1896), de eerste telg van dit geslacht, die Ambachtsheer van Ameide was. Hij passeerde in dit artikel al eerder de revue.

De op één na jongste zoon Mattheus Pieter (1826 – 1883), wijnkoper te Rotterdam, trouwde nadat zijn eerste vrouw in 1874 was gestorven met Sara van der Hoop (1844 – 1916), een dochter van zijn oudste broer Jan, een nicht dus.

De achtste generatie (Arnhems-Groningse tak)

☞ Abraham van Stolk de eerste telg van dit geslacht, die Ambachtsheer van Ameide was.

Abraham Johan van der Hoop (1775 – 1826), enig kind van mr. Jan Nanning van der Hoop en Adelgunda Christina Wolthers, verloor zijn vader al op zevenjarige leeftijd. Toen hij elf jaar was, kwam het tot een boedelscheiding, waarbij hem onder andere werden toebedeeld huizen te Arnhem, goederen te Oosterbeek, waaronder de eerder vermelde buitenplaats “De Hemelsche Berg”, en een hofstede te Elden. Hij studeerde rechten te Groningen en promoveerde daar in 1797. In de jaren twintig van de daaropvolgende eeuw was hij gedurende een betrekkelijk korte periode burgemeester van deze stad.

Mr. Abraham Johan van der Hoop werd in 1797 te Steenwijk in de echt verbonden met Arnoldina Aleida Maria Thomassen à Thuessink (1776 – 1859), wier vader burgemeester van Zwolle, drost van Zalland en baljuw van Vollenhoven en Kuinder was. Het